

VredesMagazine

Jaargang 5 nummer 4 — 4e kwartaal 2012 — Prijs euro 2,50

Marijn, Stefan Verwey, Len Munnik, Joep Bertrams, Djanko, Farhad, Berend Vonk, Bas van der Schot, Trik, Argus, Reid, Gelijnsse & Van Tol

- **Len Munniks engagement**
- **Gaat de vredesbeweging weer bewegen?**

Onderzoeks dossier:

- **Stop die wapenhandel**

Waarom Iran moet bloeden

COMMENTAAR

Begin augustus verloor de Iraanse rial op één dag vijf procent van zijn waarde ten opzichte van de dollar. De ineensdaling van de Iraanse munteenheid is een teken dat de Westerse sancties diep ingrijpen op de economie en de samenleving van Iran. Het land moet flink meer gaan betalen voor de import van voedsel en medicijnen. Waartoe dat kan leiden hebben we kunnen waarnemen in het Irak van na de Golfoorlog van 1991, anderhalf jaar na het begin van het VN-embargo: grote tekorten aan voedsel en medicijnen en veel stervende kinderen. Uiteindelijk stierven honderdduizenden Iraakse kinderen aan de gevolgen ervan.

Ondertussen stijgt de oorlogskoorts in Israël en de VS, waar het bombarderen van Iraanse kerninstallaties – met alle gevolgen van dien – als een reële optie wordt gezien. In berichtgeving over de sancties tegen Iran wordt steevast vermeld dat de VS en diens bondgenoten het land ervan verdenken kernwapens te ontwikkelen. Een bizarre verdenking. Iran was in de afgelopen decennia herhaalde malen bereid tot vergaande concessies, die andere landen als vernederend zouden ervaren. In 2003 sloot de regering-Khatami een overeenkomst met Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk (de ‘E3’) om haar – geheel legitieme – uraniumverrijkingsprogramma zelfs te staken. Volgens de regels van het non-proliferatieverdrag, waarbij Iran is aangesloten, was Iran daartoe allerminst verplicht, maar het was bereid om onder het regime van het zogenaamde Additionele Protocol

strengere maatregelen voor controle op haar kernenergieprogramma te aanvaarden. Voor een betere verstandhouding met het Westen was de regering-Khatami dus bereid om Westerse landen totale controle toe te staan op een proliferatiegevoelig onderdeel van hun kernenergieprogramma. Maar mede onder druk van de VS heeft die overeenkomst nooit vaste vorm gekregen. Het is dus bizar om Iran er dan van te verdenken kernwapens te ontwikkelen. De Westerse wereld heeft vooral zelf bijgedragen aan de steeds verdere escalatie van het conflict, in navolging van het aloude streven van de Amerikaanse leiders – Republikein of Democraat – sinds de val van de sjah: we hebben een regime change nodig, een landvoogd, zoals voorheen de sjah. Ze willen zich de olie en het gas in de Perzische Golf en de Kaspische Zee toe-eigenen, en moeten daarvoor dit vitale strategische knooppunt in Eurazië controleren. Daarvoor zijn valse voorwendselen, leugens, en omzeiling van internationaal recht nodig. Kortom, de inmiddels beproefde tactiek van ‘preventieve’ oorlogvoering.

Het staat buiten kijf dat Iran verscheidene malen het non-proliferatieverdrag heeft overtreden en dat het enige tijd – waarschijnlijk tot 2003 – heeft gewerkt aan een kernwapen. Maar iedereen, ook het internationale atoominspectie-agentschap IAEA, ook Israël en de VS, weet dat Iran inmiddels geen kernwapenprogramma meer heeft. Het gaat dan ook helemaal niet over

kernwapens. Die vormen, net als bij de aanval op Irak (2003) slechts een excuus, een voorwendsel, een werkzame stok om mee te slaan. Het alibi voor een Israëlische aanval op Iran is compleet vals. Er bestaat een hele stoet landen, waaronder Brazilië, Japan, en Zuid-Korea, met een veel moderner kernenergieprogramma dan dat van Iran. Die landen

*‘Israëlish alibi voor
aanval
is compleet vals’*

hebben gemeen dat ze op relatief korte termijn de potentie hebben om kernwapens te ontwikkelen, wat evenwel nooit een reden geweest om die landen aan te vallen. Om nog maar te zwijgen van Israël zelf of bijvoorbeeld India, beide niet-erkende kernwapenstaten en niet-aangesloten bij het non-proliferatieverdrag.

Henk van der Keur

VOORPAGINA

Collega's ondersteunen de Syrische cartoonist Ali Farzat, die werd mishandeld en wiens de handen gebroken zijn.

Foto: Press & Print Foundation

COLOFON

VREDESMAGAZINE 4e KWARTAAL 2012 Uitgave van de vereniging VredesMedia waarin samenwerken: Haags Vredesplatform (HVP), Humanistisch Vredesbeeraad (HVB), Vredesbeweging Pais, Samenwerkingsverband Stop de Wapenwedloop, Antimilitaristies Onderzoekskolлекief VD AMOK, Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) afdeling Nederland. In VredesMagazine zijn de tijdschriften Kernwapens Weg!, VD AMOK en de dikke nummers van Vredeskoerier 't Kan Anders opgegaan. **REDACTIE:** Jan Bervoets, Boudewijn Chorus, Hans Feddema, Benno Houweling, Kees Kalkman, Klaas Meijer, Anke Polak, Jan Schaake, Guido Schokker, Barbara Smedema, Egbert Wever **AAN DIT NUMMER WERKTEN NAAST DE AUTEURS MEE:** David-Jan Donner, Chris Geerse. De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van een geplaatst stuk. De tekst van artikelen mag worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding. Copyrights van foto's en tekeningen berusten bij de desbetreffende fotograaf /illustrator. **FOTOREDACTIE:** Hans Bouton, Anne Vaillant **FOTOGRAFEN EN ILLUSTRATOREN:** Activestills, Jan Bervoets, Joop Blom, Samuel King, Luc Kisjes, Sarah Mijers, Len Munnik, Print and Press Foundation, Robin Utrecht, Oren Ziv **VORMGEVING:** Jimmy Slothouwer **DRUKKER:** Drukkerij Mezclado, Tilburg **ABONNEMENTEN:** Interesse of aanmelding voor een abonnement op Vredesmagazine kan kenbaar gemaakt worden bij de redactie van VredesMagazine of bij een deelnemende organisatie. Een jaarabonnement op VredesMagazine (4 nummers) kost 10 euro. U kunt een abonnement nemen via info@vredesmagazine.nl of 015 7850137. **GIFTEN:** Bedragen die abonnees overmaken boven het verschuldigde abonnementsgeld worden beschouwd als gift voor het werk van de in VredesMagazine samenwerkende organisaties. **CONTACT VREDESMEDIA:** Vlamingsstraat 82 2611 LA Delft, 015 7850137, info@vredesmedia.nl, www.vredesmedia.nl. **REDACTIEADRES:** Obrechtstraat 43 3572 EC Utrecht tel. 030 8901341 e-post: info@vredesmagazine.nl. Artikelen naar redactie@vredesmagazine.nl. **KOPIJSLUITING VOLGEND NUMMER:** 15 november. Verschijningsdatum volgend nummer: 15 december. **ISSN 1876-0724**

WAAROM IRAN MOET BLOEDEN 2

Henk van der Keur

**HILLENS KORTZICHTIG
NATIONAAL EIGENBELANG 4**

*Een hard gelag voor de minister van defensie
Jan Schaake*

LEN MUNNIKS ENGAGEMENT 6

*De tentoonstelling van zijn werk in de Grote Kerk te Breda
Jan Bervoets en Anke Polak*

**GAAT DE VREDESBEWEGING
EINDELIJK WEER BEWEGEN? 8**

*De vredesbeweging onderkent haar marginale
positie ten onrechte niet als een probleem
Clemens Raming*

TEKENEN VOOR VREDE 10

*Een nieuwe lesmap voor kinderen van basisscholen
Heleen Blazer*

POETIN WIL HET LEGER HERVORMEN 12

*De nieuwe doctrine van het Russische leger
verraadt de ambities van een grootmacht,
maar maakt het ook geschikt voor binnenlandse inzet
Bas van der Plas*

CARMEN EN HET CRISISCOMITÉ 15

*Een reactie en de oplossing van het raadsel
Hans Ramaer*

FOTOPAGINA'S ACTIVESTILLS 18

Afrikaanse vluchtelingen in Israël

DOSSIER: STOP DIE WAPENHANDEL 21

*Mark Akkerman, Martin Broek,
Karel Koster, Frank Slijper, Wendela de Vries*

EN VERDER:

COLUMN 14

Boudewijn Chorus

COLUMN 15

Hans Feddema

**UIT DE GESCHIEDENIS
VAN DE VREDESBEWEGING 16**

JOURNALIST VOOR DE VREDE 16

SPRINGSTOF 17

Mark Akkerman

**OVERZICHT VAN BIJ VM
AANGESLOTEN ORGANISATIES 20**

KORTE BERICHTEN 33

SIGNALERING 35

GEDICHT 36

*De deserteur
Boris Vian*

Foto: Sarah Mijers

PICKETLINE AMNESTY INTERNATIONAL, LONDEN 16 JUNI. ZIE PAGINA 22

Hillens kortzichtig nationaal

Met het kabinet Rutte-Verhagen-Wilders vertrekt ook minister van defensie Hans Hillen (CDA). Tijdens zijn kortstondige ministerschap is de krijgsmacht flink afgeslankt, zoals grotendeels voorgekookt door Balkenende-IV. Hillen riep in de media dat het snijden in de defensiebegroting onverantwoord was. Toen de Kamer hem dwong kleur te bekennen, nam hij de bezuinigingen toch voor zijn rekening.

En van de wapenfeiten van het laatste kabinet Balkenende was de invoering van een gelijkvormige huisstijl voor de hele rijksoverheid. Waar tot die tijd elk ministerie en elke rijksdienst z'n eigen huisstijl had, werd door het kabinet Balkenende IV voor vele miljoenen een strak en in donkerblauw uitgevoerde versie van het rijkswapen ingevoerd dat in combinatie met een lichtblauw vlak als vlag van alle rijksoverheidsgebouwen wapperde. Toen Hans Hillen als nieuwbakken bewindsman het ministerie van defensie betrad, viel hem een overeenkomst tussen deze nieuwe vlag van de Rijksoverheid en die van de Verenigde Naties op en liet hij de vlag op zijn ministerie vervangen door de nationale driekleur. Een kenmerkend staaltje van de inmiddels bijna tweejarige bewindsperiode van Hillen als minister van defensie, die aldus zijn grote afkeer van zo'n beetje alles wat met de VN te maken heeft en zijn bijna kinderlijke trots op nationale symboliek beleeft. Deze houding had hij gemeen met de defensiewoerdvoeders van gedoogpartner PVV, waar zowel de driekleur als het roemruchte verleden van vooral de Nederlandse marine onder Michiel de Ruyter bepalend waren voor het denken over de krijgsmacht. Een sentimenteel verlangen naar de ooit ook door Balkenende bejubelde VOC-tijd toen het kleine Nederland met zijn enorme vloot ten koste van anderen de eigen economische belangen wist veilig te stellen en respect wist af te dwingen.

Het was dan ook een hard gelag voor Hillen, dat tijdens zijn bewind op defensie juist hij die nationale trots op diverse fronten moest kortwieken. De PVV is trots op de krijgsmacht, maar weigert deze in te zetten als er geen duidelijk Nederlandse economische belangen op het spel staan. Voor de door de coalitiepartners

zeer gewenste Nederlandse bijdragen aan de NAVO-optredens in Afghanistan en Libië moest het minderheidskabinet aankloppen bij de linkse oppositie die zo haar eigen randvoorwaarden had. Toen tijdens een Kameroverleg over de missie naar Kunduz door Jolande Sap nog wat piketpaaltjes werden geplaatst, zei de anders altijd met veel bravoure optredende Hillen zeer gedwee: "Mevrouw, we doen wat u wilt." En nadat hij enkele weken later voor 'zijn' manschappen had benadrukt dat dit toch echt een militaire missie was waar de krijgsmacht trots op kon zijn, moest hij deze woorden in de Kamer weer terugnemen. Kunduz was meer een politiemissie en zou ook nooit Hillens missie worden, zoals zijn voorgangers Uruzgan konden omarmen. In Libië mocht de Nederlandse krijgsmacht ook al niets. Alleen de antipiraterij-missie voor de Somalische kust paste in het beeld van de Nederlandse krijgsmacht dat Hillen graag uitdroeg, hoewel ook dat

marine-optreden werd overschaduwed door de voorkeur van Nederlandse reders om, net als in de VOC-tijd, gewapende beveiligers aan boord van de koopvaardij-schepen te hebben. Zolang Hillen dat niet kon regelen dreigden zij de Nederlandse vlag op hun schepen te vervangen door die van Malta of Cyprus. Daar ging de nationale trots.

HILLENS DUBBELROL

Een nog harder gelag voor deze minister werd de enorme bezuinigingsoperatie die juist hij op de krijgsmacht moest loslaten: 1 miljard op een budget van 8,5 miljard. Zo'n bezuiniging krijg je niet meer met een kaasschaaf voor elkaar. Diverse kazernes worden gesloten en het tankonderdeel van de landmacht wordt geheel afgestoten. Hillen ontpopt zich in een dubbelrol: hij presenteert de bezuinigingen, maar tegelijkertijd roept hij moord en brand over de gevolgen hiervan. Een passage in de Kamerbrief waar-

eigenbelang

Jacobus Knijff

TERUGKEER NA DE SLAG VAN KIJKDUIN
O.L.V. MICHIEL DE RUYTER, 1673.
LINKS HET ADMIRAALSSCHIP
DE ZEVEN PROVINCIEËN.

ongelukkige uitspraak die hij even later moest afdoen als een verzuchting dat Nederland als gevolg van zijn bezuinigingen eigenlijk nauwelijks meer mijnenvegers of ander militair materiaal zou hebben om naar de Straat van Hormuz te sturen. Zijn strijd tegen zijn eigen bezuinigingen beheerste hem kennelijk meer dan de internationale veiligheid waar hij als minister van defensie een bijzondere verantwoordelijkheid voor draagt.

ZONDER MORAAAL

Intussen dwong de Kamer hem om meer geld uit te trekken voor de veteranenzorg en werd de verkoop van de af te stoten Leopard tanks aan Indonesië geblokkeerd. Wanhopig maakte Hillen ook nu weer duidelijk dat het hem niet om de officiële doelstellingen van het Nederlands buitenland- en defensiebeleid gaat – zoals het bevorderen van internationale veiligheid en van mensenrechten – maar om het zoveel mogelijk behouden wat we nog aan defensiebudget hebben: “Hier voor u staat een koopman. Die heeft geen moraal.” Zo probeerde hij de Kamer ervan te overtuigen dat hij de inkomsten van die tankdeal nodig heeft om zijn begroting overeind te houden en dat de mensenrechtensituatie in Indonesië daarom maar even tussen haakjes gezet moet worden.

De Nederlandse economische belangen gaan in Hillens visie vóór alles. Daarom ook zijn halsstarrig vasthouden aan de Joint Strike Fighter, tegen inmiddels een Kamermeerderheid in die hier zo snel mogelijk mee wil ophouden. Hillen wilde niet verder gaan dan de toezegging om samen met Verhagen de kosten van het stopzetten van dit project voor defensie én voor het Nederlands bedrijfsleven in kaart te brengen. Ook tegen nieuwe bezuinigingsmaatregelen die GroenLinks, PvdA (beide nog eens 1 miljard) en de SP (1,6 miljard) op defensie voorstellen weert hij zich uit alle macht. Eind augustus schetste hij bij Nieuwsuur dat nieuwe bezuinigingen op defensie de veiligheid van ons vaderland beslist in ge-

vaar zouden brengen. Volgens Hillen zou er in plaats van op defensie beter op zorg bezuinigd kunnen worden. Hij durfde zelfs te stellen dat de waarde van een rolator toch tamelijk beperkt is als je land door een vreemde mogendheid bezet wordt.

ZAKMESVARIANT

De Nederlandse economie staat bij Hillen ook centraal bij de verdediging van de belangen overzee, door aan anderen te laten zien dat je mee kunt doen. In zijn gehechtheid aan een krijgsmacht als symbool van nationale trots, kiest Hillen voor ‘het Zwitsers zakmes’, de variant ‘veelzijdig inzetbaar’ van het zevental varianten dat precies een jaar voordat Hillen zijn bezuinigingsplannen presenteerde in de Strategische Verkenningen en de Heroverwegingen was geschetst met het oog op te verwachten bezuinigingen. Van alle varianten is ‘veelzijdig inzetbaar’ de variant die het minst een keuze maakt en zoveel mogelijk het beeld van een volledige nationale krijgsmacht in stand houdt. Dit in tegenstelling tot varianten die bijvoorbeeld de verdediging van het eigen grondgebied, snelle interventies of juist langdurige vredesoperaties centraal stellen.

Opmerkelijk is, dat noch Hillen, noch de Kamer in alle gevoerde discussies over de bezuinigingen op defensie heeft teruggegrepen op al het voorwerk dat Balkenende IV Hillen heeft nagelaten. In het tijdperk Rutte-Wilders-Verhagen is het najagen van smal gedefinieerde nationale belangen centraal komen te staan. Volgens een eind augustus verschenen studie van Clingendael heeft zich dit al tot de dominante positie in de publieke opinie ontwikkeld: de krijgsmacht dient de handelsbelangen van Nederland.

Het debat spitst zich intussen toe op de keuze voor een miljardenbezuiniging op ontwikkelingssamenwerking of één op defensie. De tijd waarin het bevorderen van een vreedzame en rechtvaardige wereld bepalend was voor de inzet van de middelen voor internationaal beleid lijkt vooralsnog voorbij. Op het ministerie van defensie zal de nationale driekleur voorlopig niet vervangen worden door een VN-vlag.

Jan Schaake

in hij de eigen bezuinigingen bekritiseert wordt door oplettende collega's in het kabinet nog net op het laatste moment geschrapt. Maar de dagen en weken daarna houdt hij niet op te stellen dat de door hemzelf voorgestelde bezuinigingen eigenlijk onverantwoord zijn en dat hij zich afvraagt waarom burgers wel te hoop lopen tegen bezuinigingen in de zorg of op cultuur, maar niet tegen die op defensie. Tot de Kamer ingrijpt en duidelijk maakt, dat hij als minister de bezuinigingsplannen moet verdedigen. Als hij het echt onverantwoord zou vinden, zou hij de verantwoordelijkheid daarvoor ook niet moeten willen dragen en af moeten treden. Maar Hillen blijft aan. Mokkend en elke gelegenheid aangrijpend om zijn beklag te doen over de bezuinigingen. Zo speculeerde Hillen in februari dit jaar nog doodleuk over het zenden van Nederlandse mijnenvegers naar de Straat van Hormuz in het kader van de op te voeren militaire druk op Iran. Een hoogst

Len Munniks engagement

In de imposante Grote of Onze Lieve Vrouwe Kerk te Breda kon je deze zomer kennis maken met de gevolgen van de beeldenstorm en reformatie, veroorzaakt door religieuze conflicten. Maar er was ook een tentoonstelling van Len Munnik, de man die onrecht signaleert met de tekenen.

In een interview met Brandsma in *BN De Stem* (juni 2012) vertelde Munnik over zijn samenwerking met partner Anke, zijn gedrevenheid, zijn gereformeerde achtergrond en over zijn visie: "Ik neem niet het voortouw, maar ik wil wel veranderingen signaleren, onrecht tonen over kernkoppen, het leven van Palestijnen, of over de wansmaak van de geldcrisis." In de folder zegt hij: "Vasthouden aan je idealen vormt de rode draad in

mijn werk, een belangrijk wapen tegen schouderophalen of onverschilligheid. Het zijn tekeningen voor een grimlach."

In een vraagesprek komen we tot de conclusie dat Munnik een zeer vredelievend mens is. Als we hem vergelijken met de auteur J.B.Charles, om diens karakteristieke stellingnames, onmiskenbaar beïnvloed door zijn calvinistische afkomst, moet hij een beetje lachen. "Ja, ik was in Rotterdam wel regelmatig kerk-

Len Munnik

ganger, maar in de kerk in Prinsenbeek waar ik al vijftien jaar woon, kon ik me niet echt thuis voelen." Hij herinnert zich een dissonant voorval waarbij pro-Israëliische christenen zich niet konden vinden in Munniks tekeningen over de situatie in Palestina. "Nee, ik ben niet echt calvinistisch en word echt heel triest van fundamentalisten."

Actievoerders ondervinden soms veel hoon van omstanders, bijvoorbeeld bij het ophalen van handtekeningen voor 'Sloop de muur', overkomt jou dat ook en hoe reageer je op kritiek?

Ja, er wordt wel eens gereageerd, zoals door mensen van CIDI en christelijke groeperingen tijdens een trip door Israël/Palestina op uitnodiging van UCP. Dat verbaast me, ik ga me niet verdedigen maar ik hou er wel rekening mee.

Je tekent voor veel organisaties (bijvoorbeeld in het onderwijs, vakbonden, de SP, Opzij, gezondheidszorg), ben je selectief in jouw keuze of zou je opdrachten van iedereen aannemen?

Ja, ik ben selectief, maar ik denk dat sommige organisaties mij sowieso niet zullen vragen.

LASTIGE KEUZES

Wie heeft de tentoonstelling samengesteld en wat vind je van de locatie?

We hebben alles zelf ingericht. Ik was ook heel vereerd dat de commissie van de kerk mij heeft uitgenodigd hiervoor. We hebben heel veel materiaal en het was soms heel moeilijk om een keus te ma-

De iconen van Len Munnik, een van de bekende gezichten van de vredesbeweging, vind je terug op heel wat posters of T-shirts, affiches en flyers voor de Paasmarsen (tot aan de dood van Gerard van Alkemade in 2004), bij de door IKV gevoerde leuze *all the arms we need*, op de covers of in edities van 't *Kan Anders*, de *Haagse Vredeskoerier* en *Vredesmagazine*.

Munnik, geboren in 1945, debuteerde als tekenaar voor het dagblad *Trouw* in 1981. Len Munnik tekent niet alleen voor de vredesbeweging. Hij illustreert kinderboeken en tekent voor allerlei maatschappelijke en politieke organisaties, waarin hij het vooral opneemt voor de uitgebuide massa en onderdrukte minderheden. Behalve voor het diaconaat van de protestantse kerken tekende hij voor vakbonden, vrouwenbewegingen, de *Anne Frankstichting*, *Keer het Tij* en *Wakker Dier* tegen.

Speciale vermelding verdienen: 'Light', een luciferdoosje met een lint-boodschap, zijn kinderboek over fascisme, gemaakt in opdracht van het Europe Parlement, de affiche over het rapport over Irak 'Wijsheid achteraf is zo gemakkelijk!' (2010) en 'Zij zijn begonnen...' over Hamas in 2009.

Op uitnodiging van de commissie van de kerk kon Munnik naar eigen inzicht een tentoonstelling bouwen ter ere van zijn 40-

jarige jubileum als cartoonist bij het dagblad *Trouw*. In de kerk, die nog veel moois heeft behouden ondanks de kaalslag na 1566, konden belangstellenden rondom het middenschip genieten van de chronologisch en op onderwerp of organisatie geordende tekeningen en boeken in de vele nissen of tussenpraalgraven. Lopend over grafstenen in de kerkvloer en kijkend naar muurschilderijen leverde de tegenstelling met de strakke, bijna simplistische vorm van de mensjes zoals getekend door Munnik een kick op.

De wieg van Len (van Leonard, genoemd naar een Canadese huisgenoot) Munnik stond in Hengelo in 1945. Hij was de derde in een gezin van zes. Zijn ouders die uit Den Haag kwamen waren kinderverzorgster en werktuigbouwkundige. Grootvader was vrij tekenaar en vader maakte ooit eens een verkiezingsaffiche voor de ARP. Zij zullen hun liefde voor tekenen hebben doorgegeven aan Len, die met enkele jaren Mulo en een grafische vooropleiding leerling-ontwerper werd in de *Publistudio* in Schiedam. Als grafisch ontwerper werkte hij in Vlaardingen. Het boek *All in line* maakte de cartoonist in hem wakker, wat weer werd opgemerkt door de kerkredactie van het christelijk georiënteerde dagblad *Trouw* in 1972. En zo is het allemaal begonnen.

Foto: Robin Utrecht

ken. *Kill your darlings*. Sommige tekeningen heb ik speciaal bewerkt en op maat gemaakt, de grote schilderijen voor deze tentoonstelling.

Soms gebruik je kleur in je tekeningen. Jarenlang heb ik in zwart-wit getekend voor *Trouw*, na lang aandringen kon er later kleur worden toegepast, met kleur kun je meer doen. Kleur geeft soms een speciaal effect en heeft een bepaalde betekenis. Bijvoorbeeld een regenboog of het actieve rood.

Komen de ideeën voor de teksten en tekeningen spontaan op? En heb je weleens spijt gehad van een tekening?

Een cartoon ontstaat in samenwerking met mijn vrouw. Ondanks deadlines (drie keer per week een tekening voor *Trouw*) vinden we altijd inspiratie. Het gaat altijd door. En, ja, eigenlijk heb ik vaak spijt van een tekening. Dan denk ik, had het toch niet iets anders gemoeten? Soms wordt het dan niet gepubliceerd, en pas ik dat aan in volgende tekeningen.

HANDEN BREKEN

Heb je contact met andere cartoonisten in Nederland, is er over en weer waardering? Jaarlijks zien we elkaar in Nieuwspoor voor de 'Inkspotprijs'. We wisselen dan contacten en nieuws uit en nemen een te-

kening mee. Met sommigen ben ik bevriend. Vorig jaar hebben we nog actie gevoerd voor de mishandelde Syrische cartoonist Ali Farzat (24/25 augustus 2011 werd hij in Damascus ontvoerd en mishandeld, waarbij zijn handen werden gebroken). We veroordeelden deze misdaad en hebben een gezamenlijke prent gemaakt, te zien op www.pers-en-prent.nl. In het buitenland is er ooit werk van mij getoond doordat ik ook voor IFOR werkte.

*Blijf je voor *Trouw* werken?*

Tja, ik heb vier hoofdredacteurs 'over-

LEN MUNNIK MET ZIJN
KLEINKINDEREN.

leefd' en ben zeker van plan door te gaan. Ik heb nog een vaste hand en ben nog zeer gemotiveerd!

Jan Bervoets en Anke Polak

In Vlaardingen is van 8 september t/m 8 november eveneens een groot deel van het werk van Munnik te zien in: de *Windwijzer*, Schiedamseweg 95. Maandags t/m vrijdags van 9 tot 15 uur. Toegang gratis.

Pais zoekt bestuursleden

Vredesbeweging Pais wil graag haar bestaande activiteiten versterken en nieuwe ter hand nemen. Daarom wil zij het bestuur uitbreiden met een nieuw bestuurslid. Daarnaast is sedert kort de functie van secretaris vacant. Wij zoeken voor beide vacatures iemand die enthousiast in kan springen op nieuwe ontwikkelingen en initiatieven neemt. De taken van de secretaris zijn de gebruikelijke, waarbij de nadruk ligt op het onderhouden van interne en externe

contacten. De taak van het extra bestuurslid zal vooral liggen in het vertegenwoordigen van Vredesbeweging Pais bij de voorbereiding van acties en andere evenementen. Er is daarbij volop ruimte voor eigen inbreng en voorkeuren. Voor een gedegen introductie wordt gezorgd en onkosten worden vergoed. Iets voor u? Neem dan contact op via info@vredesbeweging.nl of 015-785.01.37. Ook mensen die nog geen lid van Vredesbeweging Pais zijn kunnen reageren.

Gaat de vredesbeweging

Onlangs hebben in Utrecht mensen uit diverse Nederlandse vredesorganisaties de koppen bij elkaar gestoken om nieuwe samenwerkingsvormen te verkennen. Na een artikel van de Vlaamse vredesactivist Jef De Loof heeft zijn Nederlandse 'collega' Clemens Raming een aantal ideeën op papier gezet. Hieronder brengt hij de kernpunten voor het voetlicht.

In het lentenummer van *Gezondheidszorg en Vredesvraagstukken*, de nieuwsbrief van de Nederlandse Vereniging voor Medische Polemologie, trof ik een artikel aan dat een oersombere boodschap verkondigt en mij niettemin blij verraste. Het is geschreven door de bekende Vlaamse vredesactivist Jef De Loof en draagt als titel *Vredesbewegingen moeten beginnen bewegen*. Zijn bericht over de politieke invloed van de Vredesbeweging in Vlaanderen en elders luidt als volgt: "Wij zijn vrij te schrijven wat wij willen, we mogen het zeggen, de politieke verantwoordelijken reageren niet. De vredeskrachten worden meer en meer gemarginaliseerd, hun invloed geminimaliseerd." En hij zet een stevig uitroepteken achter deze diagnose met de uitspraak van vredeswetenschapper Tom Sauer: "Beste mensen, de vredesbeweging is zichtbaar afwezig in Vlaanderen."

Het is een citaat uit de toespraak die Sauer gehouden heeft bij het vijftienvigjarige jubileum van het door Jef De Loof opgerichte Vredeshuis Aalst onder de titel *De Vlaamse vredesbeweging na de Koude Oorlog: Gewogen en vederlicht bevonden*. Hij eindigt met een oproep: "Laat vandaag de start zijn van een brede denkoefening binnen de verschillende vredesorganisaties. Verder doen zoals wij bezig zijn is geen optie."

Dit klopte ook met het beeld dat ik mij van de Nederlandse vredesbeweging had gevormd. Wat er nieuw in was, en dat er voor ik echt als bevrijdend, was de binnen de vredesbeweging ongekende openhartigheid ervan. Dit is de kans, dacht ik, om aandacht te vinden voor mijn idee over een communicatieve vernieuwing bij links. Dus zette ik mijn tekstverwerker aan. De uitkomst was het artikel *Vredesbeweging en politiek*, dat in het zomer-nummer van *Gezondheidszorg en Vredes-*

1ste PRIESTER DAENS
VREDESLOOP
AALST

ALVA

5-10-15 km
ZONDAG 15u
13 NOVEMBER 2011

inschrijvingen, kledokamers
< vanaf 13u >
SMI Vrijheidsstraat 10 Aalst
www.qlnetieklandvanaalst.be

enkel daginschrijvingen
kinderen 2 euro
volwassenen 5 euro

400-800 m
KIDS RUN 14u

11.11.11

Flanders
Oost-Vlaanderen

ROND AALST

vraagstukken is verschenen. Hier enkele kernpunten daaruit.

PACIFISME IS UIT

Ik begin met een vraag. Als het er met de vredesbeweging inderdaad zo voorstaat als twee geheide insiders verkondigen, waarom heeft zij dan haar marginalisering niet allang als haar grote probleem herkend? Zelf denk ik, dat dat komt door het gevoel dat dit een noodlot is waar niets tegen valt uit te richten. De vredesbeweging wordt nu eenmaal met het stempel van politieke onvolwaardigheid bestraft vanwege de pacifistische inslag van haar boodschappen, die erin doorklinkt ook waar deze niet expliciet naar voren komt. De idee van een vreedzame

wereldgemeenschap wordt als een droom van idealisten gezien die niet voor verwerkelijking in aanmerking komt. Wereldvreemd is de vredesbeweging en dat moet ze blijven. Want hoe rationeel en *to the point* haar betoog ook moge zijn, daarachter gaat blindheid schuil voor de intrinsieke samenhang tussen politiek en geweld.

Die samenhang lijkt inderdaad ijzersterk. De bestaansgrond van het verschijnsel 'politiek' ligt, van alle franje ontdaan, in de combinatie van onvermogen en onwil om tegenstellingen binnen of tussen samenlevingen op te lossen of leefbaar te maken door ze op een open manier aan de orde te stellen en te bespreken. Dit is wat ik de optie op redelijk-

eindelijk weer bewegen?

heid noem. Het alternatief daarvan is de optie op macht, waarbij het erom gaat wie de eigen bedoelingen tegenover die van anderen weet door te zetten.

Het ultieme machtsmiddel echter is geweld. Wanneer de redelijkheid het laat afweten komt de kans op geweld in zicht. Dit is de waarheid achter het klassieke gezegde van Von Clausewitz, "Oorlog is de voortzetting van politiek met andere middelen". De Franse filosoof Michel Foucault draaide deze uitspraak om: "Politiek is de voortzetting van oorlog met andere middelen." Deze definities sluiten elkaar niet uit maar vullen elkaar aan.

MILITARISME IS UIT

Binnen de staatsorganisatie lukt het, als deze naar behoren functioneert, om het gewelddadig uitvechten van conflicten te voorkomen door het toekennen van een geweldsmonopolie aan een centraal gezag. In de internationale politiek heerst echter een militaristisch wereldbeeld, dat juridisch bezegeld wordt door het veto-recht in de Veiligheidsraad van de vijf oorspronkelijke kernwapenstaten. Niettemin zitten we nu in een ander tijdperk dan dat van voor de Tweede Wereldoorlog. Het militaristisch wereldbeeld lijkt definitief op zijn retour. De tijd van de grote-mogendhedenoorlog en de heldendood voor het vaderland is voorbij. Over de atoomoorlog wordt alleen nog gesproken in termen van afschuw en waanzin en na Irak en Afghanistan is militair ingrijpen in conflictsituaties ongeveer het laatste waar de wereldleiders klaar voor staan.

Deze toestand biedt actiemogelijkheden op het front van de oorlogsvoorbereiding. Tom Sauer ziet een kans met het oog op de voortgaande nucleaire bewapeningsprogramma's waaraan met name de VS absurde bedragen spenderen. Opnieuw een grote betoging organiseren zoals indertijd tegen de kruisraketten, suggereert hij, zou een heel nieuwe dynamiek in de Vlaamse vredesbeweging op gang kunnen brengen.

Jef De Loof pleit er daarentegen voor, dat de vredesbeweging zich niet vooral in politieke acties engageert maar zich in de eerste plaats op het ideële grondwerk richt door aan de groei van een vredes-

cultuur te werken op de plaatsen waar dat mogelijk is. Daarmee wordt immers de heersende geweldscultuur in haar wortels bestreden. Wat niet gebeurt door betogers die achter spandoeken aanlopen. Daar staat echter tegenover, dat het opbouwen van een vredescultuur een buitengewoon ondankbare opgave zal blijven zolang in de internationale politiek een geweldscultuur heerst die de vloer aanveegt met vredesverlangens die zich daar niet aan willen onderwerpen. Dus geloof ik in het belang van een versterking van de politieke presentie van de vredesbeweging.

REDELIJKHEID IS ONZE TROEF

De richting waarin deze volgens mij moet worden gezocht heb ik aangegeven door de optie op redelijkheid tegenover die op macht te stellen. Onder redelijkheid versta ik dat je bij strijdige opvattingen en/of belangen via een open discussie probeert om tot gezamenlijke oplossingen te komen in plaats van dat machtsmiddelen de uitkomst bepalen.

In de feitelijke sociale processen vermengen zich deze opties met elkaar. Kenmerkend voor de politiek is de dominantie van de optie op macht, die dan ook als de essentie van de politiek geldt. In het gangbare realisme wordt deze uitvergroot tot een absolute suprematie. Het verschil tussen democratie en dictatuur toont echter aan dat er wel degelijk sprake is van een aandeel van de redelijkheid in de politiek. Het valt niet in te zien waarom dat aandeel niet voor een verdere groei in aanmerking kan komen.

Er bestaat in onze samenleving al lang een beweging naar een meer communicatief omgaan met tegenstellingen dan die waarin macht en autoriteit de dienst uitmaken. Uitdrukkingen als 'een probleem bespreekbaar maken', 'naar elkaar luisteren', en 'je kwetsbaar opstellen' getuigen daarvan. Laten we dus nagaan of er ook in de politieke wereld empoel kan zijn voor een communicatieve instelling.

De communicatieve instelling houdt in dat je afstapt van het propageren van de eigen meningen en het bestrijden van die van anderen en kiest voor de weg van de gedachtenuitwisseling die op het verhelderen van problemen en het bespreken van oplossingsvoorstellen gericht is

en waarin alle meningen ter discussie staan. Dit belet ons niet om met kracht met onze opvattingen te voorschijn te komen. Het gaat erom dat we daar geen hogere status aan toekennen, dan dat het onze opvattingen zijn. En dat we daarom de vragen achter onze antwoorden openhouden in plaats van ze daarmee dicht te willen timmeren.

Maar nu zie ik alle realistische haren te berge rijzen. Is het niet irreëel om met dit idee ons geluk in de politieke arena te gaan beproeven? De uitkomst staat toch bij voorbaat vast? Het klopt dat ik ermee tegen het heersend realisme inga dat aanspoort om opvattingen waar je steun voor zoekt met een maximale stelligheid aan te prijzen. Maar het zou kunnen zijn dat deze wijsheid, met name als het om substantiële veranderingen gaat, haar beste tijd heeft gehad. Het propageren van zulke veranderingen is niet voor niets apolitiek geworden.

Uiteraard wens ik mijn denkbeeld de behandeling toe die het zelf voorstelt. Ik hoop op lezers die geïnteresseerd zijn in de methodische uitwerking ervan, en in het zoeken naar situaties waarin het met kans op succes zou kunnen worden ingezet.

Clemens Raming

Naschrift

Jef De Loof meldt inmiddels: "Er is wel al duidelijk gereageerd en men lijkt wakker geschoten te zijn. (...) Op de jongste bijeenkomst van het bestuur van het Vredeshuis Aalst hebben we besloten in de tweede helft van 2014 een Wetenschappelijk Symposium te organiseren in het Cultureel Centrum in Aalst."

Tom Sauer bericht dat er over zijn lezing een discussie op gang is gekomen in Pax Christi. Verder wordt zijn suggestie om opnieuw een massabetoging te organiseren intern besproken in de drie belangrijkste Vlaamse vredesorganisaties, Pax Christi, Vrede en Vredesactie. Het is de bedoeling dat daar een gezamenlijk plan uit te voorschijn komt. Sauer verwacht dat het idee van een betoging het niet zal halen, maar wel dat van een grootschalige ludieke actie.

(CR)

Tekenen voor vrede

Op de internationale dag van de vrede is er traditiegetrouw een tentoonstelling van kindertekeningen voor vrede. Dit jaar verschijnt onder de titel *Tekenen voor vrede* in november een nieuwe lesmap voor kinderen van basisscholen. De map is op initiatief van het Humanistisch Vredesberaad en enkele docenten van Humanistisch Vormingsonderwijs tot stand gekomen en is vooral gericht op de rechten van het kind. Vol nieuwe ideeën en spelen wordt het in meerdere landen aangeboden. Het eindresultaat zal worden tentoongesteld in 2014, bij de viering van het 25-jarig jubileum van de kinderrechten. Vormingsdocent Heleen Blaazer schrijft erover.

Zoals gezondheid meer is dan de afwezigheid van ziekte, is vrede meer dan de afwezigheid van oorlog. Toch is oorlog het eerste waar ik aan denk als het woord vrede valt. De verhalen van mijn oma over het beleg van Leiden, tijdens wat in mijn lagere-schooltijd 'de tachtigjarige oorlog' genoemd werd. Het volk mort, zoals dat heet, het heeft honger en doet zijn beklag bij burgemeester Van der Werff. Zijn antwoord, en mijn oma speelde de scène alsof ze er bij geweest was: "Hier heb je mijn degen, steek me maar dood." Met andere woorden, vreet mij dan maar op.

Een ander beeld, uit haar eigen leven en onuitwisbaar uit het mijne: Het is 1943, oma is een weduwe zonder noemenswaardige inkomsten (drie zonen in

'Vechten voor vrede is vaak een gevecht met jezelf'

de onderduik). Ze woont langs de Oude Rijn en er komt een vaartuigje langs beladen met kisten appels. Oma ziet er klaarblijkelijk zo beroerd uit dat de jonge Duitse soldaten het bootje naar de wal sturen en een kist appels op de kant zetten. "Bitte sehr, Mütterchen." Oma is enige tijd sprakeloos, of zich in haar hoofd een afweging plaats vond vermeldt het verhaal niet, maar als de soldaten even later vanaf het water nog eens omkijken, kiepert ze de appels met een demonstratief gebaar de Rijn in. Ik voelde als kind heel duidelijk dat het, zonder de woorden te kennen, in beide voorbeelden ging

om het stellen van grenzen en het nemen van eigen verantwoordelijkheid. De vraag of het nou wel zo slim was geweest van oma om goed voedsel weg te gooien in tijden van schaarste, kwam in mijn ouderlijk huis regelmatig ter tafel als er zich een actueel dilemma van morele aard voordeed. Ik zat al jong op humanistisch vormingsonderwijs (hvo)!

TEKEN WAT JE ZIET

Vertel je verhaal, deel je ervaringen. *Tekenen voor Vrede* scheidt een kader waarbinnen kinderen, jonge mensen dat kunnen doen. Tekenen voor vrede is tekenen wat je ziet. Anno 2012 doen kinderen in Syrië dat. Ik zag hen met hun tekeningen in het dagblad *Trouw*. Zij tekenden de gewelddadigheden in hun woonwijk, waarbij veel van hun vriendjes, klasgenootjes, buurkinderen omkwamen.

"Je moet tekenen wat je ziet." De vader van de Tsjechische Helga Weiss gaf haar deze opdracht mee voordat ze tijdens de Tweede Wereldoorlog gescheiden werden afgevoerd, elk naar een ander vernietigingsoord. Het dagboek, met die tekeningen van de inmiddels uiteraard hoogbejaarde Helga, verscheen onlangs in een Nederlandse vertaling. In een recent interview zegt Helga Weiss: "Kinderen tekenen gewoon trouw alle details en dat is denk ik waarom mijn tekeningen zo belangrijk zijn, want er bestaat verder geen getrouw beeldmateriaal van Theresienstadt." Foto's kunnen gemanipuleerd worden voor propagandadoeleinden. Een kindertekening niet. Tekenen wat je ziet is een daad van vrede: Zo was het, maar zo zou het niet mogen zijn.

LITERATUUR ALS LEIDRAAD

De meeste Nederlandse kinderen hebben gelukkig geen persoonlijke ervaring met oorlog in de betekenis van gewapende strijd tussen bevolkingsgroepen. Aan

vredesopvoeders de uitdaging kinderen te confronteren met thema's van goed en kwaad, hun eigen (beeld)verhaal te verbinden met de situatie van vandaag en vroeger. Literatuur kan daarbij een leidraad zijn. "De oorlog is alleen aangenaam voor wie hem niet kent", een uitspraak van Erasmus.

Toch vond ik het recent verschenen jeugdboek van Hans Vervoort een aangenaam boek, vrij van overdreven effecten. *Weg uit Indië* gaat over een groepje kinderen dat probeert er het beste van te maken in een Japans Interneringskamp, en tijdens de chaos daarna. Een aantal kinderen lukt dat aardig. Dat geldt echter niet voor Sjaak. Zijn ervaringen in het mannenkamp maken dat hij onderweg naar Nederland in 1946 van het schip overboord springt. Hij geeft het op.

In *De kleuren van het getto*, een boek van Aline Sax en Caryl Strzelecki, wordt de wereld van de Poolse tiener Misja verbeeld. Hij vindt de kracht om het juist niet op te geven. Hij komt in verzet.

De inwoners van Moissac, een dorp in Frankrijk, deden dat ook, op hun manier. Alle Joodse kinderen van het weeshuis daar in de buurt overleven de oorlog. Als vanzelfsprekend worden ze gewaar-

schuwd als er een razzia of ander gevaar dreigt. De inwoners van Moissac zien de kinderen louter als kinderen en niet als joodse kinderen. Tijdens het lezen van dit waargebeurde verhaal moest ik denken aan een theorie van de Duitse filosoof Jürgen Habermas. De theorie van het communicatieve handelen. Habermas hanteert daarin de begrippen waarheid, juistheid en waarachtigheid. Die begrippen vind ik tijdens de hvo-les bruikbaar om helderheid te scheppen in complexe situaties waar kinderen onderling in verzeild kunnen raken of in abstracties waar hun mening over gevraagd wordt: stel je voor dat jij...?

JOUW BEELD VAN OORLOG

De afgelopen tijd heb ik aan veel mensen de vraag gesteld: Wat is jouw persoonlijke beeld van oorlog? De reacties waren heel uiteenlopend. Een diensttijd in de Libanon, de 'vecht'-scheiding van een echtgenoot, het schilderij *Guernica* van Picasso, soldaten in de bus in Israël, twee zusjes die elkaar doorlopend in de haren zitten. De 'champignonwolk' van een atoombom.

En vrede? Een vraag aan een ander is een vraag aan jezelf. Ik moet meteen denken aan de natuur, een alpenweide vol geurende bloemen op een zonnige zomerdag. Ook veel anderen komen met beelden uit de natuur: de herfstkleuren, rijp op de bomen, het Noorderlicht. Alsof vrede geen werkwoord is, alsof het een toestand is waar we als mensen geen invloed op hebben.

Spinoza zag de vrijheid om te filosoferen als voorwaarde voor een vreedzame samenleving. 'Filosoferen met kinderen' is bij uitstek een hvo-werkvorm.

'Vechten' voor vrede, trouw zijn aan wat je als waardevol en noodzakelijk ervaart. Om te kunnen zeggen en denken wat je wilt is het soms nodig je 'met geweld' los te maken van je wortels. Spinoza deed het, de romanfiguur Julian doet het in het prachtige boek van Rindert Kromhout *Soldaten huilen niet*. Julian verlaat zijn veilige artistieke Engelse milieu om te gaan vechten in de Spaanse burgeroorlog. "Waarom zou je gaan vechten in een oorlog die de onze niet is?" vraagt zijn broer Quetin hem. "Omdat ik moet!" "Van wie?" "Van

mezelf. Ik ga vechten voor waar ik in geloof."

Vechten voor vrede is vaak een gevecht met jezelf. Om het goede leven te ontdekken is soms geweld nodig. Wat iets anders is dan gewelddadig zijn.

Voor de leerlingen in de bovenbouw laat ik vaak aan het eind van het schooljaar het eerste deel van de film *Spring, Summer, Fall, Winter... and Spring* zien. Elk jaar weer kijken de leerlingen ademloos naar het kind en de monnik op een eilandje in een Aziatisch meer. De leraar laat de leerling in contact komen met zichzelf en in dat onderzoek, op die weg, ontmoet hij de consequenties van zijn handelen. De leraar laat hem aan den lijve voelen wat hij anderen, dieren, aandoet. De tranen en het berouw van het kind zijn hartverscheurend. Ze vormen het begin van zijn eigen leraarschap.

Heleen Blaazer

Lesmap *Tekenen voor vrede* bestellen?
info@humanistischvredesberaad.nl of
 Postbus 235, 2300 AE Leiden.

Poetin wil Russisch leger hervormen

Eens in de zoveel tijd voeren sleutelfiguren in Rusland discussies over de rol van het leger en de noodzakelijk geachte hervormingen binnen dat leger. Die discussies monden doorgaans uit in stukken die leiden tot een nieuwe militaire doctrine van de Russische Federatie. De vigerende doctrine dateert uit februari 2010, maar nadat Vladimir Poetin op 7 mei 2012 opnieuw president van Rusland werd, leidde de zetelwisseling ook tot een bijstelling van de militaire doctrin.

De doctrine¹ maakt onderscheid tussen vier verschillende niveaus van militaire conflicten: een gewapend conflict, een lokale oorlog, een regionale oorlog en een grootschalige oorlog. De eerste twee niveaus hebben beperkte doelen, terwijl regionale en grootschalige oorlogen radicaal-militaire doelen hebben. Volgens de doctrine zouden bij deze twee laatste vormen van oorlog nucleaire wapens naast conventionele kunnen worden ingezet. Immers, artikel 22 van de doctrine verklaart dat “de Russische Federatie zich het recht voorbehoudt om nucleaire wapens te gebruiken in antwoord op nucleaire wapens die tegen Rusland zelf en/of haar bondgenoten worden ingezet.” Dat is ook het antwoord wanneer “een conventionele aanval op Rusland het voortbestaan van de Russische staat bedreigt.” Bovendien geeft de doctrine in artikel 16 aan dat het bezit van nucleaire wapens gezien wordt als instrument van afschrikking.

Artikel 7 van de doctrine verklaart dat de waarschijnlijkheid van een grootschalige oorlog tegen Rusland is verminderd, maar dat er groeiende dreiging van een ander karakter is. De taak van verdediging tegen een breed scala van bedreigingen komt toe aan de conventionele troepen. Deze troepen zullen een leidende rol spelen in gewapende conflicten en lokale oorlogen. De rol van de conventionele troepen om te voorkomen dat lokale conflicten uitmonden in regionale of grootschalige oorlogen zal afhangen van de specifieke omstandigheden. Maar uiteindelijk zal hier toch een taak liggen voor de nucleaire eenheden die het instrument van laatste inzet blijven, zeker in grootschalige conflicten. De potentiële tegenstanders van Rusland hebben een

grotere superioriteit op conventioneel gebied, waardoor het Russische leger eerder zal neigen tot de inzet van atoomwapens.

VERSNIPPERING

In gewapende conflicten en lokale oorlogen spelen de conventionele troepen de leidende rol. Hier hebben de Russische troepen in elk geval hun superioriteit in aantallen. Geen van de buurlanden kan een leger op de been brengen met de omvang van het Russische en ook hun gevechtscapaciteit zou superieur moeten zijn. De kans dat de Verenigde Staten en China, de enige landen die de Russische superioriteit overtreffen, betrokken raken bij een lokale oorlog is onwaarschijnlijk, die zou namelijk vrijwel zeker escaleren in een grootschalige (nucleaire) oorlog.

De situatie van de conventionele troepen wordt veel minder superieur wanneer we die gaan bekijken op de schaal van de Russische regio's. Het Russische leger is versnipperd over het hele uitgestrekte grondgebied van de Russische Federatie en een aantal bases in andere landen. Het gevolg is dat de afzonderlijke ‘snippers’ van het leger niet sterk zijn en dat het een zware logistieke opgave is om in geval van een conflict troepen samen te voegen. De beide Tsjetsjeense oorlogen en de vijfdaagse oorlog met Georgië in 2008 hebben dat duidelijk aangetoond. In beide gevallen zag Moskou zich genoodzaakt versterkingen uit verschillende militaire districten aan te voeren, zelfs met een zwakke tegenstander.

De belangrijkste problemen van de logistieke versnippering zijn de slechte en kwetsbare grondcommunicatie tussen de Europese en Aziatische delen van Rus-

STAATSIEPORTRRET VAN POETIN

land en de Kaukasus, de onsamenvangende structuur van de Russische marine die bestaat uit verschillende ver van elkaar gelegen marinebases en de over het algemeen geringe paraatheid van het leger, dat voor een groot deel nog afhankelijk is van dienstplichtigen.

Los van de logistiek speelt de technologie een belangrijke rol in de paraatheid van het leger. Ook hierover spreekt de militaire doctrine zich duidelijk uit. Rusland is erfgenaam van de technologie van de Sovjet-Unie, die nog relatief modern was toen de Unie in 1991 uiteenviel. Maar dat wapentuig is nu verouderd. Herbewapening wordt daarom genoemd als een van de voornaamste prioriteiten bij hervorming van het Russische leger. De technologische achterstand van Rusland op de VS of een aantal andere NAVO-landen is duidelijk. Maar in vergelijking met China, Turkije of landen van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) komt het Russische leger er niet zo slecht af.

NUCLEAIRE TAKEN

Op basis van artikel 22 van de doctrine (“Rusland behoudt zich het recht voor om nucleaire wapens te gebruiken”) moeten de strategische atoomkrachten altijd paraat zijn om een tijdige waar-

schuiving te geven voor een op handen zijnde aanval op Rusland en een onmiddellijke tegenaanval kunnen uitvoeren. Daarvoor dient een minimum aantal nucleaire wapens doorlopend paraat te zijn. Volgens recente gegevens zou Rusland nu beschikken over ruim 600 mobiele bases die in staat zijn om meer dan 2.600 strategische atoomwapens te lanceren. Daarnaast zijn er nog de vast opgestelde atoomwapens: in totaal ruim 350 raket-systemen die meer dan 1.200 raketten kunnen afvuren van de types ss-18, ss-19, Topol ss-25 en ss-27 en ss-29. Een aantal van deze raketten is aan vervanging toe, maar de veroudering gaat sneller dan de modernisering.

Ook de Russische marine heeft nucleaire taken. Rusland beschikt over tien strategische onderzeeërs die in totaal 576 atoomkoppen kunnen afvuren. Momenteel worden op de Dimitri Donskoy, een van de modernste onderzeeërs, nieuwe Bulava R-30 raketten getest. Als die proef slaagt zullen de nieuwe systemen ook worden geïnstalleerd op de eveneens moderne Joerij Dolgoroeki en nog drie in aanbouw zijnde strategische onderzeeërs voor nucleaire doeleinden. Omdat een groot deel van het budget van de marine wordt besteed aan de bouw van deze onderzeeërs is het aantal gevechtssklare schepen gedaald, waardoor de flexibiliteit van de marine sterk is verminderd. Maar zelfs in de gunstigste tijden was de Russische marine maar in staat om zo'n 15 procent van haar strategische onderzeeërs op zee te hebben, tegen 50 procent bij de Amerikanen. Bovendien zijn ook de nu geïnstalleerde atoomwapens aan het verouderen en zal de nabije toekomst afhangen van de al dan niet succesvolle tests met de Bulava-raketten. Als die tests succesvol verlopen zal dat het marinedeel van de Russische strategische atoomkracht een enorme nieuwe capaciteit geven.

Het kernwapendeel van de Russische luchtmacht bestaat uit zware bommenwerpers van de types Toepolev-95MS en Toepolev-160, die van verschillende typen AS-15 strategische kruisraketten zijn voorzien. Een nieuwe kruisraket is in ontwikkeling. Alle Toepolev-160 vliegtuigen zijn gestationeerd in de stad Engels, zo'n 900 kilometer ten zuidoosten van Moskou, evenals een aantal van de 95MS-Toepolevs. De overige toestellen opereren vanaf de basis in Oekraïna bij Chabarovsk, in het uiterste oosten van de Russische Federatie. Slechts een klein

deel van het nucleaire luchtmachtarsenaal is permanent paraat en de bemanningen beschikken doorgaans over te geringe ervaring wegens bezuiniging op oefeningen.²

De taak van het voorzien in een strategisch defensiesysteem berust bij de Russische 'ruimtetroepen'. Die beschikken over raketverdedigingssystemen, een waarschuwingssysteem voor raketaanvallen en een monitoringsysteem dat continu de ruimte afspeurt naar mogelijke bedreigingen. Het waarschuwingssysteem beschikt over een netwerk van satellieten die raketlanceringen kunnen waarnemen vanaf Amerikaanse grondgebied. Rusland beschikt evenwel niet over systemen om het Amerikaanse grondgebied onder permanente surveillance te houden en ook niet om de oceanen te observeren waar vanaf schepen of onderzeeërs raketten kunnen worden afgevuurd.

HERBEWAPENING

De Russische legertop was eerder al tot de conclusie gekomen dat de conventionele troepen niet voldoen aan de moderne eisen. Die analyse is ook niet aan Poetin voorbijgegaan. In februari dit jaar, middenin zijn campagne om voor een derde termijn als president te worden verkozen, liet hij weten de modernisering van het Russische leger als prioriteit te zien. Hij beloofde een 'nog nooit vertoonde herbewapening', waarvoor hij het ko-

mende decennium 23.000 miljard roebel, zo'n 600 miljard euro, uittrekt. De ambitie van Poetin is om in het jaar 2020 de nu 1 miljoen onderbetaalde, ongemotiveerde en slecht bewapende manschappen om te vormen tot een professioneel leger van 145.000 man. Bovendien zal het Russische leger dan beschikken over acht uiterst moderne strategische onderzeeboten, 20 onderzeeërs die voor meerdere doelen inzetbaar zijn, 50 nieuwe oorlogsbodems, 600 moderne vliegtuigen en 1000 helikopters, 28 nieuwe raketsystemen.

“Poetin heeft haast om van Rusland weer een grootmacht te maken”

Minister van defensie Anatoli Serdjokov is uiteraard enthousiast over de plannen van Poetin. Toch klinken er ook kritische geluiden. Zo zegt Roeslan Poehov, een defensiespecialist van de Castdenktank dat geld niet zozeer het probleem is, maar “onze productiecapaciteit”. “Het Russische militair-industrieel complex leeft nog te zeer op de ruïnes van het Sovjettijdperk en is daarom niet

941UM KERNONDERZEEËR (SSBN) DIMITRY DONSKOY

Criminalisering van Julian Assange

De vlucht van WikiLeaks-initiator Julian Assange naar de ambassade van Ecuador in Londen zet de schijnwerpers opnieuw op de internationale drijfjacht tegen hem. Assange lijkt intussen uitgegroeid tot staatsvijand nummer 2 van de Verenigde Staten, het land dat zich aanprijst als kampioen van vrijheid en democratie, maar dat in werkelijkheid gespecialiseerd is in het zonder proces opsluiten en folteren van mensen, in het opleggen en innovatief toepassen van de doodstraf en in gevangeniscomplexen waar de rechten van de mens ook overigens standaard met voeten getreden worden. Assange stelt, dat zijn vlucht onvermijdelijk was omdat elk redelijk verweer tegen de Britse pogingen hem naar Zweden uit te wijzen zonder inhoudelijke motivatie werd afgewezen. Hij wil zich niet onttrekken aan het onderzoek van de Zweedse justitie naar aanleiding van de aangiftes van twee Zweedse vrouwen, die stellen dat Assange hen in hun slaap heeft verkracht. Maar zijn verzoek om een commissie van het Zweedse Openbaar Ministerie in Londen te woord te kunnen staan is zonder opgave van redenen geweigerd. Ook de Britten blijken rabiaat vast te houden aan hun formeel-juridische besluit tot uitlevering en verwijzen in de motiveringen uitsluitend naar verdragsbepalingen, zonder in te gaan op verzoeken om de uitwijzing te beperken tot het gewenste verhoor en te bepalen dat Zweden Assange niet – voor heel andere aanklachten, namelijk die in verband met de onthullingen op WikiLeaks – mag uitleveren aan de VS of een ander land. Ecuadoraanse diplomaten hebben zich ingespannen het conflict te de-escaleren en de Britse en Zweedse autoriteiten aangeboden om op een neutrale locatie Assange te verhoren, maar zij kregen nul op het rekest. Juist het ostentatief ontbreken van motivering bij de Britse en Zweedse stappen tegen Assange ondersteunt de verdenking dat het hier om heel andere zaken gaat dan de aangiftes van seksueel misbruik. Een niet te onderschatten factor van belang daarbij is, dat met de Zweedse aangiftes de VS een dankbaar psychologisch wapen in handen hebben om de boodschapper van al het verdorven gedrag van het machtigste rijk ter wereld en zijn doorgaans heulende bondgenoten te criminaliseren. *Don't shoot the messenger* is bepaald geen misplaatste slogan in dit verband. De waarheid is in zulke gevallen van ondergeschikt belang, het uitbuiten van de verdenking staat voorop. Die positie van een bij voorbaat vogelvrij verklaarde moet Assange tot zijn vlucht bewogen hebben, en de feiten zoals die tot nu toe naar voren zijn gekomen maken die keuze alleszins begrijpelijk.

Boudewijn Chorus

in staat een modern leger te produceren,' voegt legerexpert Aleksandr Konavolov eraan toe.³

Een belangrijk obstakel op weg naar modernisering is corruptie. Militaire kopstukken vergaren grote sommen geld door opdrachten te gunnen aan bedrijven die bereid zijn ervoor te betalen, ongeacht of zij moderne systemen kunnen produceren. Het ministerie van defensie wil nu vooraf inzicht krijgen in de kosten, terwijl het Kremlin het totaal aantal opdrachten per wapenproducent wil beperken tot 20 procent om mogelijk machtsmisbruik tegen te gaan. Bovendien zijn veel bedrijven in het Russisch militair-industrieel complex verouderd en hebben problemen met toelevering van onderdelen omdat er geen gecentraliseerde productie meer is. Dat verklaart bijvoorbeeld waarom vorig jaar in Frankrijk twee oorlogsschepen van het type Mistral werden besteld. Toen de Russische bedrijven protesteerden antwoordde het ministerie met de opmerking dat wanneer producenten in Rusland niet moderniseren het leger aankopen zal doen in het buitenland. Dat zou een belangrijk effect hebben op de Russische wapenindustrie, met een recordverkoop van 12 miljard dollar vorig jaar nog steeds een van de grootste exporteurs.

Van Rusland weer een grootmacht maken waarvoor de wereld respect heeft is een van Poetin's prioriteiten om het leger te moderniseren. Maar er is nog een andere reden. In eigen land neemt de oppositie en de afkeer van zijn beleid steeds meer toe. De kans dat er in de toekomst grote onlusten ontstaan is niet gering. Inzet van het leger kan dan een noodzaak zijn, maar dan moet dat leger wel gemotiveerd zijn en achter Poetin staan. Nu is er veel ontevredenheid, hetgeen ook gevolgen kan hebben wanneer het nodig is dat leger in te zetten tegen de eigen bevolking.

Bas van der Plas

- 1 Voor de complete tekst van de doctrine zie: news.kremlin.ru/ref_notes/461
- 2 Gegevens afkomstig van warfare.ru
- 3 Citaten uit radioprogramma 'Razvorot' op Echo Moskv, 24-05-2012

Carmen en het Crisiscomité

Naar aanleiding van onze publicatie in het vorige nummer van een affiche van het Verbond van Alarmgroepen en het verzoek om de naam van de tekenaar kregen we een reactie van Hans Ramaer, redacteur van De AS. Hieruit enkele passages.

“H et plaatje van Carmen, uitgebracht door het Verbond van Alarmgroepen (hooguit enkele honderden leden, met name in het Noorden en in Amsterdam, in mindere mate in Den Haag en Rotterdam) ken ik uit het archief van Piet Kooijman. Onder meer op basis van wat Piets weduwe Mar mij in de jaren tachtig vertelde, weet ik dat de tekening van Luc(as) Kisjes is (ondertekening is *Luck*). Hij was geboren in 1902, onderwijzer, dienstweigeraar en tekende voor de anarchistische *Moker*-beweging in de jaren twintig. Veel Moker-jongeren gingen na 1930 naar *Alarm*. Kisjes tekende voor de Alarmisten, bekend is de houtsnede of lino van Rinus van der Lubbe in een pamflet van de Alarmgroep over Rinus, geschreven door Kooijman.

Mar benadrukte dat Luc een sympathieke jongen was. Hoe het hem na 1940 is vergaan is me (nu) onbekend. De Carmen-pos-

Luc Kisjes

ter (volgens Mar met de kop 'Schennis der Eerbaarheid') – op lage onbekend – werd ook opgehangen voor het raam van 'de Hooiboot' aan de Grasweg in Amsterdam-Noord. Deze boot was het 'hoofdkwartier' van de Amsterdamse Alarmgroep en werd bewoond door de Alarmist Bertus Hooijberg. Het leverde hem een maand gevangenis op wegens opruiing en belediging van het Koninklijk Huis."

Over Piet Kooijman en de Alarmbeweging schrijft Hans:

"Kooijman kreeg in 1922 zes jaar gevangenis voor een bom-aanslag in Den Haag in verband met de dienstweigering van de anarchist Herman Groenendaal. Samen met Anton Constandse stond hij begin jaren dertig aan de wieg van de zogeheten *Alarmgroepen*, met het blad *Alarm*. Constandse ging al snel een andere weg, maar Kooijman bleef de centrale figuur in deze Alarmbeweging van de jaren dertig, die we anarchistisch noemen. In 1933/34 maakte hij een ommezwaai, argumenteerde dat niet van de arbeiders, maar van de 'gedeclassseerden' (= werkelozen) de revolutie moest komen. Aarzelend volgden de meeste Alarmisten die nieuwe koers. Roel van Duijn gebruikte later voor Provo het model van de gedeclassseerden om het 'provotariaat' als revolutionairen tegenover de verburgerlijkte arbeidersklasse te stellen."

Hans Ramaer werkt aan een biografie van Piet Kooijman. In 2013 zal een speciaal Kooijmannummer van het blad De As verschijnen met teksten van en over deze Nederlandse activist uit de vorige crisis. Website De AS: www.tijdschrift-de-as.nl

Alles gebeurt binnen in ons

S tuiten we op de grenzen van de 'maakbaarheid'? Opererend op rationeel niveau, hebben we het gevoel dat we vanuit het heersende materiële denken *alles onder controle moeten houden*. We denken meteen aan de bank- of eurocrisis, als gezegd wordt dat we *in crisis* zijn. Maar gaat het wel louter om die economische crisis? Ik zie hoopvolle ontwikkelingen in de samenleving, vooral van onderop, bij veel mensen, maar ik denk, dat naast veel depressiviteit, emotionele verslavingen, wantrouwen, hebzucht en angst in mensen, er nog steeds ook polarisatie en oorlog is in de wereld in het groot. Bijvoorbeeld dat het geweld in Syrië rondom het autocratische Ba'ath-regiem voorlopig niet lijkt te stoppen en dus kennelijk maar moet worden uitgevochten. Dat zagen we ook in andere (burger)oorlogen.

Ik denk dat we vooral in een 'maakbaarheid'-crisis zitten. We zijn gewend te denken, dat we intellectueel alles in de hand hebben, niet alleen op persoonlijk vlak, maar ook collectief, zogenaamd geregeld door knappe economen en politici. We hebben, nogmaals, het gevoel dat we vanuit het heersende materiële denken alles onder controle moeten houden. Maar dit denken maakt ons tegelijk bang. En wel omdat we onbewust weten, dat we in ons leven niet alles onder controle *kunnen* hebben. Angst woekert overal in de wereld en is ten diepste de immateriële oorzaak van oorlog en geweld. Angst is een gebrek aan *vertrouwen* in onszelf. Daardoor vertrouwen we het Leven niet. Angst is ontworteling, uit balans zijn. Als we bang zijn of van onszelf balen, gaat er ineens zoveel mis in het leven. Iedereen heeft dat wel ervaren. En dat terwijl met vertrouwen in het Leven alles veel gemakkelijker gaat. Ook dat weet iedereen uit ervaring. Angst is een beperking in onze gedachten en het tegenovergestelde van liefde en innerlijke vrede. Alles gebeurt binnen in ons, zowel vrede als conflict spiegelen een mentaal patroon dat we in ons hebben. Collectief is dit eveneens het geval. Via de kwantumfysica weten we dat alles energie en bewustzijn is, dat het persoonlijke overstijgt. Oorlogen en crises hebben dan ook tevens een innerlijke en transpersoonlijke dimensie. Als mensen in de greep zijn van angst, rancune en wantrouwen lokken wij crises uit. Via de kracht van de positieve gedachte of de kracht van de geest, kunnen we beter vertrouwen, compassie en *soul-force* (Gandhi) als energie de wereld insturen. Die energie kan helend werken, waardoor angst wegeeft en we een nieuw zelf- en wereldbegrip krijgen.

Hans Feddema

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE VREDESBEWEGING

In de reeks waarin we steeds een aspect van de geschiedenis van de vredesbeweging belichten het tweede stukje. Het gaat over het vredesstreven vóór de Eerste Wereldoorlog. De serie is ontleend aan de tentoonstelling 'Zicht op Vrede' van het Museum voor Vrede en Geweldloosheid. Deze uit 24 panelen bestaande tentoonstelling (en vele andere) kan geleend worden en is ook te zien op www.vredesmuseum.nl.

Hoop op vrede bij aanvang eeuw van oorlog

De 19e eeuw was een eeuw waarin oorlogen een steeds hogere tol gingen eisen. Door de industrialisatie kwamen steeds krachtiger wapens massaal beschikbaar. De eerste vredesorganisaties ontstonden, ten dele gebaseerd op al langer bestaande gedachten. Tolstoj schreef zijn beroemde boek *Oorlog en Vrede*. Aan het eind van de eeuw, na de Amerikaanse Burgeroorlog en de Frans-Duitse oorlog, was het velen duidelijk dat het zo niet verder moest. In Nederland ontstond in 1871 de *Algemene Nederlandsche Vredesbond*. Centraal stond de totstandkoming van een internationale rechtsorde, die regels moest vaststellen die voor alle staten zouden gelden. Volkenrecht en arbitrage moesten oorlog voorkomen, verdedigingsoorlogen en koloniale oorlogen bleven toegestaan. Daarnaast was de radicaal socia-

listische beweging onder leiding van de toen nog Lutherse Dominee Domela Nieuwenhuis (1846-1919) zeer actief. Domela liet in 1879 het eerste nummer van *Recht voor Allen* verschijnen. De beweging wilde de gewone burger, de arbeider, mobiliseren. Door de onwil om te vechten en de weigering wapens te fabriceren zou oorlog onmogelijk worden.

De heersende klasse was niet ongevoelig voor de roep het militarisme aan banden te leggen. In 1899 was Den Haag het toneel voor een belangrijke internationale vredesconferentie, bijeengeroepen door tsaar Nicolaas II van Rusland. Hij wilde de wapenwedloop in Europa beperken. Daarbij werd hij beïnvloed door Bertha von Suttner wier roman *Die Waffen Nieder* veel gelezen werd in de late 19e eeuw. Zij was het ook die in 1901 Alfred

Nobel inspireerde tot het instellen van een jaarlijkse vredesprijs.

Het Permanente Hof van Arbitrage werd ingesteld en gevestigd in het er speciaal voor gebouwde Vredespaleis. Dit kwam voort uit de beweging voor internationale wetten en arbitrage om oorlog te voorkomen, evenals het Internationale Vredesbureau in Zwitserland, opgericht in 1891, en verschillende universele vredescongressen. Toen in 1915 een internationaal vrouwencongres in Den Haag bijeenkwam om te protesteren 'tegen de gekte en verschrikking van oorlog' stond de stad bekend als vredesstad. Alle inspanningen hadden de Eerste Wereldoorlog niet kunnen verhinderen, maar wel de basis gelegd voor een opkomende vredesbeweging.

Chris Geerse

Journalist voor de vrede 2012

In november zal het Humanistisch vredesberaad de jaarlijkse ereprijs voor de journalist voor de vrede 2012 uitreiken. Vooraf willen we een publieksdebat houden over de kwaliteit van de huidige nieuwsvoorziening, een onderwerp dat nauw aansluit bij de prijs. De titel van de bijeenkomst:

SOCIALE MEDIA EN VREDE

Wat is de invloed van sociale media op nieuwsvoorziening, een essentieel onderdeel van het democratisch proces dat weer belangrijk voor vrede is?

Als slechts 1 op de 4 inwoners van de Arabische wereld toegang heeft tot internet, wat zegt dat over de macht van activisten op blogs, op twitter, op facebook? Volgens Monique Samuels vinden de resterende 3 van de 4 het antwoord bij de

nieuwsvoorziening op de televisie via Al Jazeera, de machtigste informatiebron in de Arabische wereld. (Oneworld, juli 2012)

En hoe zit het met de nieuwsvoorziening in de rest van de wereld?

Zo is er in Nederland 'Newsgames', in ontwikkeling door Thomas Loudon (VJ Movements), om wereldwijd rampen te voorspellen. Maar er is ook een plan 'Nupubliek' om nieuws transparanter te maken door het politieke nieuws alleen uit de 'Handelingen' van de Tweede Kamer te halen, zonder journalistieke inbreng.

Want: Volgens wetenschappelijk onderzoek (ASCoR) is er veel publiek wantrouwen in de nieuwsvoorziening van nieuwsmidia en journalistiek. Daarnaast is er veel irritatie over overheidsbemoeienissen bij de controlerende rol van de

journalistiek (plannen voor het inperken van de WOB).

Maar: Uit onderzoek blijkt ook weer dat jongeren nauwelijks tijd hebben voor de krant en meer tijd steken in sociale media. (Jelmer Borst)...

En: Wat zijn de gevolgen van de opkomst van digitale media voor de democratie en de markt wereldwijd?

De publieksbijeenkomst voor de prijzuitreiking zal plaatsvinden op 25 oktober in Nijmegen. U bent allen hartelijk welkom om mee te doen tijdens het publieksdebat.

Het definitieve programma met tijd en plaats kunt u vinden op de onze website www.humanistischvredesberaad.nl of vraag het aan via: postbus 235, 2300 AE te Leiden of telefonisch: 0648233329

Sylvia Wilbrink

Wapenconferenties Amsterdam

Komend najaar vinden in en bij Amsterdam twee internationale wapenconferenties plaats. De *Offshore Patrol Vessels Conference (OPV)* wordt van 25 tot en met 27 september in het Novotel aan de Europaboulevard gehouden. Een paar dagen later, op 1 en 2 oktober, organiseert Smi de zevende jaarlijkse *Defence Exports-conference* in het Mövenpick Hotel aan de Piet Heinkade.

De OPV-conferentie richt zich specifiek op patrouilleschepen. De rol van dit soort schepen neemt toe, bijvoorbeeld voor de bescherming van *offshore* grondstofbronnen of transportroutes daarvoor, en met name voor bestrijding van piraterij. Het laatste is nogal eens een dekmantel voor het eerste, maar hoe dan ook zijn er grote vraagtekens te zetten bij de steeds militaristischer aanpak van piraterij, zonder acht te slaan op de oorzaken ervan.

De sprekerslijst van de OPV-conferentie is een mix van militairen en vertegenwoordigers van wapenbedrijven. Tot de eerste categorie behoren vertegenwoordigers uit de hogere rangen van de marines van onder meer Chili, Peru, Mexico, Kameroen, Nigeria en India. Er zijn ook sprekers van de kustwachten van Bahrein en Jemen en iemand van de Finse grensbewaking. Het bezoekersaantal is bescheiden, vorig jaar waren er ruim 180 aanwezigen, afkomstig uit dertig landen.

Met name de aanwezigheid van *Chief of Naval Staff* O.S. Ibrahim van de Nigeriaanse marine mag omstreden genoemd worden, gezien de rol die dit krijgs-

machtdeel speelt in het geweld en de mensenrechtenschendingen in de Nigerdelta. De Nederlandse regering liet eerder al weten geen problemen te hebben met wapenleveranties aan de Nigeriaanse marine, met name vanwege de (al even omstreden) belangen van Shell in het land. Scheepsbouwer *TP Marine* mocht de afgelopen jaren dan ook catamarans voor troepenverplaatsingen aan de Nigeriaanse marine leveren, patrouilleschepen moderniseren en zelfs een eigen werf voor de marine bouwen in de haven van Lagos.

Hoewel de kustwachten van Jemen en Bahrein niet rechtstreeks betrokken waren of zijn bij het neerslaan van de protesten tegen de autoritaire regimes, blijft het dubieus dat aan deze regimes gelieerde paramilitairen met alle egards onthaald worden.

Ook de Nederlandse marine werkt uitgebreid mee aan de conferentie. Vice-admiraal Borsboom opent de conferentie en er wordt een rondleiding gegeven op een *Holland Class OPV* van de marine.

Hoofdsponsor van het evenement is scheepsbouwer *Damen*. Andere aanwezige bedrijven zijn onder meer *Northrop Grumman*, *Thales*, *Atlas Elektronik* en *DCNS*, grote wapenfabrikanten uit de VS en Europa.

DEFENCE EXPORTS

De *Defence Exports*-conferentie verwelkomt een paar dagen later sprekers die zich bezig houden met overheidspromotie van en -controle op wapenexporten. Zo op het oog misschien een vreemde combinatie, maar het is een feit dat overheden zowel wapenexporten promoten als controleren, en met name in dat laatste nogal eens tekort schieten ten gunste van het eerste.

Op de sprekerslijst staan naast veel sprekers vanuit de Amerikaanse overheid hoge ambtenaren uit Turkije en Israël, alsmede vertegenwoordigers van kernwapenproducent *MBDA*, deels in handen van *EADS*, en de Britse militaire producent *Rolls-Royce*, die bijvoorbeeld motoren voor kernwapenonderzeeërs maakt. De conferentie wordt gesponsord

door juristen- en consultancybedrijven die zich richten op internationale handel en export.

De dag na de conferentie zijn er nog workshops te volgen over geautomatiseerde systemen om aan exportregels te voldoen en over handelsstrategieën in het licht van exportregels in Azië en de Pacific.

WAPENBEURZEN

Wapenconferenties bieden een uitgesproken gelegenheid voor het leggen van contacten en het bespreken van samenwerking. Dat is nog sterker het geval bij wapenbeurzen, waar wapenproducenten hun goederen en diensten showen en te promoten. Ze vormen voor klanten – krijgsmachten en bedrijven – ideale gelegenheden om in korte tijd veel (nieuwe) wapens te bekijken en te onderhandelen. Wapenbeurzen bieden wapenhandelaren daarmee het platform om hun dodelijke apparatuur aan de mens te brengen. Ze vervullen een spilfunctie in de handel die gebaat is bij oorlogen, interne conflicten, regionale spanningen en onderdrukking.

De enorme bedragen die gepaard gaan met wapenaankopen gaan ten koste van zinvolle uitgaven op gebieden als onderwijs, gezondheidszorg en sociale ontwikkeling. Zeker voor ontwikkelingslanden, die vaak in groten getale verwelkomd worden op wapenbeurzen, betekent dit een aanslag op de mogelijkheden voor evenwichtige economische ontwikkeling en samenlevingsopbouw, een voorwaarde voor duurzame vrede.

Het Amsterdamse gemeentebestuur heeft zich, in reactie op raadsvragen en oproepen van activisten rond eerdere soortgelijke evenementen, al enkele keren uitgesproken tegen de komst van wapenbeurzen en dergelijke. Ze ziet echter geen mogelijkheid deze te verbieden.

Mark Akkerman

FONDS VREDESPROJECTEN HEEFT U NODIG!

Nog altijd voeren er mensen actie voor vrede. Zij kunnen uw steun goed gebruiken! Fonds Vredesprojecten steunt kleine radicale vredesacties aan de basis. Help mee.

Giro 4738565 t.n.v. Fonds Vredesprojecten

Afrikaanse vluchtelingen

In 2007 is een nieuwe golf vluchtelingen uit de conflictgebieden Soedan en Eritrea Israël binnengekomen. ActiveStills, een fotografencollectief uit Israël /Palestina, volgt hen in hun gevecht voor een menswaardig bestaan.

Voor meer info: www.activestills.org.

Foto: Oren Ziv / Activestills.org

Abonnee worden

VredesMagazine wordt gratis toegezonden aan leden van het HVP, Pais en ook aan donateurs van Stop de Wapenwedloop en VD AMOK. Als u VredesMagazine regelmatig op uw deurmat wilt vinden kunt u dus lid of donateur worden van één of meer van deze organisaties. Zie de beschrijvingen op deze pagina. Een abonnement zonder ergens lid of donateur van te worden is ook mogelijk via opgave aan: VredesMagazine, Vlamingstraat 82, 2611 LA Delft of naar info@vredesmagazine.nl

VredesNieuws

Wilt u het nieuws van en voor de vredesbeweging sneller en uitgebreider? Abonneer u dan gratis op onze e-mailnieuwsbrief VredesNieuws via: www.vredesbeweging.nl/nieuws/aanmelden.php

Proefabonnement

Geef een jaarabonnement cadeau voor **10 euro** (wordt niet automatisch verlengd)

De acceptgiro kan verzonden worden naar:

naam:

adres:

postcode/plaats:

VredesMagazine kan verzonden worden naar:

naam:

adres:

postcode/plaats:

Opsturen naar VredesMagazine, Vlamingstraat 82, 2611 LA Delft of naar info@vredesmagazine.nl

Het Vredesmagazine en zijn organisaties

WILPF- WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR PEACE AND FREEDOM

Obrechtstraat 43, 3572 EC Utrecht
Telefoon 023-5252201 / 030-2321745,
e-mail: info@wilpf.nl

Bij wilpf.nl kan de nieuwsbrief van deze zomer worden gedownload en er is een programvergelijking van de politieke partijen te vinden voor de verkiezingen

HUMANISTISCH VREDESBERAAD

Postbus 235, 2300 AE Leiden, tel: 0648233329.
e-post: info@humanistischvredesberaad.nl
website: www.humanistischvredesberaad.nl

De aangekondigde bijeenkomst van 23 september gaat wegens omstandigheden niet door. De uitreiking van de prijs voor de journalist van de vrede en de publieksbijeenkomst over sociale media en vrede zal zijn: 25 november. Zie voor actuele informatie de website.

VD AMOK

Ons adres: Obrechtstraat 43
3572 EC Utrecht
030 8901341
www.vdamok.nl

VD AMOK is de voortzetting van de samenwerking tussen de Vereniging Dienstweigeraars (VD) en het Antimilitaristisch Onderzoekskolлекief (AMOK). We doen onderzoek op het gebied van oorlog en vrede en leveren zo een bijdrage tot een radicale vredesbeweging in de vorm van berichtgeving en analyses. Voor VredesMagazine maken wij de onderzoeksdossiers.

Giften ter ondersteuning van ons documentatiecentrum en kantoor (waar ook Vredesmagazine wordt gemaakt) zijn welkom op giro 5567607 t.n.v. VD AMOK Utrecht.

VREDESBEWEGING PAIS

Vredesbeweging Pais is de Nederlandse tak van War Resisters' International. Onze wortels gaan terug tot de Eerste Wereldoorlog.

Vredesbeweging Pais staat voor het ideaal van een wereld zonder oorlog en voor een geweldloze, duurzame en rechtvaardige samenleving. We zijn daarvoor op vele manieren actief in Nederland en via de WRI in de hele wereld.

Wilt u lid worden, ons steunen of zelf meedoen, kijk dan op: www.vredesbeweging.nl of bel: 015-785.01.37.

STOP DE WAPENWEDLOOP

Stop de wapenwedloop is van oorsprong een "samenwerkingsverband", ontstaan bij de opkomst van de massabewegingen, zoals tegen de neutronenbom aan het eind van de jaren zeventig jaren en die tegen de plaatsing van kruisraketten, bijna 20 jaar geleden.

Het vraagstuk van de strijd tegen oorlog heeft vele facetten. Hoe oorlog bestreden moet worden, daarover zullen wel verschillende benaderingen blijven bestaan. Maar deze strijd moet wel plaatsvinden, en daartoe blijft een boven partijen en richtingen uitstijgende vredesbeweging een noodzaak.

HAAGS VREDESPLATFORM

Secretariaat: Jan Bervoets, Valkenboskade 461,
2563 JC Den Haag (tel 070-3922102)
e-mail: jan.bervoets@casema.nl
website www.haagsvredesplatform.nl

De website van het Haags Vredesplatform besteedt aandacht aan het proces tegen de staat vanwege de acties bij Volkel.

STOP DIE WAPENHANDEL

Mary

Beter geen verdrag dan een slecht verdrag? • De soap van de tankverkoop • De Libische wapens liggen op straat • Leveranties als instrument van machtspolitiek • De straaljagerfuik • De Nederlandse wapenexport

Beter geen verdrag dan

Na een jarenlange campagne door maatschappelijke organisaties en twee jaar van onderhandelen zijn de Verenigde Naties er deze zomer niet in geslaagd overeenstemming te bereiken over een mondiaal Wapenhandelverdrag (*Arms Trade Treaty, ATT*). Het verdrag had een instrument moeten worden om 'onethische' wapenhandel te voorkomen. Wapens zouden niet geëxporteerd mogen worden als ze mogelijk gebruikt zouden worden bij mensenrechtenschendingen, oorlogsmisdaden, georganiseerde misdaad of terrorisme. Ook zouden ze niet verkocht mogen worden aan instabiele regio's, arme landen of corrupte regimes.

Een VN-wapenhandelverdrag zou zeker geen einde gemaakt hebben aan de internationale wapenhandel. Internationale verdragen blijken helaas maar al te vaak tandeloze tijgers, zeker als ze zich richten op 'zachte' doelen als vrede en mensenrechten. Bovendien zijn er geen consequenties voor landen die zich niet aan het verdrag houden. Internationale verdragen zijn nu eenmaal zelden afdwingbaar. Een verdrag tegen wapenhandel kan op zijn best een ethische norm vastleggen, zoals ook met het

Verdrag voor de Rechten van de Mens een norm is vastgelegd. Van daaruit begint het moeizame proces om de norm gehandhaafd te krijgen.

Veertien jaar ervaring met de wapenexportregels van de Europese Unie – het *Gemeenschappelijk Standpunt voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie* – heeft aangetoond dat ethische normen voor wapenhandel het in veel gevallen afleggen tegen de dominantie van strategische, economische of politieke belangen. Ondanks dat de EU

lidstaten zich in hun Gemeenschappelijk Standpunt vastbesloten verklaren om "uitvoer te voorkomen van militaire goederen en technologie die voor binnenlandse onderdrukking of internationale agressie kunnen worden gebruikt, dan wel tot regionale instabiliteit kunnen bijdragen" blijkt export naar Nigeria, Pakistan en Israël – om er maar een stel te noemen – door de EU als volkomen legitiem beschouwd te worden.

WEL CONTROLE, GEEN VERMINDERING

Het verdrag richt zich niet op vermindering maar op controle van wapenhandel. Mede daarom hebben Westerse wapenfabrikanten het Wapenhandelverdrag omarmd. Onder meer de *Aerospace and Defence Industries Association of Europe*, de machtige Europese lobbyorganisatie voor de wapenindustrie, heeft zich uitgesproken voor een VN wapenhandelverdrag. Zij zien het als iets dat eerlijke concurrentieregels voor de internationale wapenindustrie kan vastleggen, zoals ook andere handelsverdragen dergelijke regels vastleggen. Daarmee zou de concurrentie uit bijvoorbeeld Rusland kunnen worden beteugeld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Rusland tegen het verdrag heeft gestemd. Ook de Verenigde Staten stemden tegen: het aan banden leggen van wapens is een heel gevoelig punt in *the Land of the Free*. Een schietpartij als bij de première van de Batman-film, waaruit elk weldenkend mens concludeert dat vrij wapenbezit gevaarlijk is omdat een gek over een wapen kan beschikken, leidde in de VS tot meer wapenverkoop, om zich te verdedigen tegen gekken die over een wapen beschikken. Het idee dat geweld opgelost kan worden met geweld is blijkbaar diep geworteld in de Amerikaanse samenleving.

GOEDE WAPENS, SLECHTE WAPENS

Het wapenhandelverdrag maakt een onderscheid tussen 'goede' wapenhandel en 'slechte' wapenhandel. Maar de wereld is niet zo eenduidig. Hoe moet bijvoorbeeld voorkomen worden dat wapens worden verkocht die kunnen worden in-

Len Munnik

een slecht verdrag?

gezet bij onderdrukking? De leveringen aan het Egypte van Mubarak waren jarenlang geen enkel probleem, totdat hij in het voorjaar van 2011 in ongenade viel, met terugwerkende kracht door de internationale gemeenschap tot dictator werd verklaard (30 jaar staat van beleg en regeren per decreet hadden dat niet kunnen bewerkstelligen) en veel EU landen hun wapenexport naar Egypte opschortten. Leveren aan het Libië van Gaddafi was ten strengste verboden, totdat in 2006 het wapenembargo werd opgeheven, waarna allerlei bedrijven er als de kippen bij waren de koopkrachtige dictator van het olieland nieuwe wapens aan te bieden – met onvoorwaardelijke steun van de eigen regering. Het werd weer schandalig op het moment dat opnieuw een wapenembargo van kracht werd en de NAVO besloot Libië te bombarderen. Overhaast moesten Europese wapenbedrijven als EADS hun handelskantoren in Tripoli ontruimen.

In een wereld waar een bondgenoot zo gemakkelijk kan veranderen in een dictator en omgekeerd is het onderscheid tussen goede wapenhandel en slechte wapenhandel niet te maken. En dan hebben we het nog niet eens gehad over de wapenhandel binnen ons eigen bondgenootschap, waar grote winstmakers van de wapenindustrie de vrede en veiligheid bedreigen. Dat betreft bijvoorbeeld de aankopen voor het NAVO raketschild, dat dreigt te leiden tot een nieuwe Koude Oorlog met Rusland. En de aankopen van *drones*, onbemande vliegtuigen, de *must-have* van elk legeronderdeel, die de drempel voor oorlogvoering aanzienlijk verlagen en op grote schaal worden ingezet bij buitenrechtelijke executies in onder meer Pakistan, Jemen en Gaza. Dit soort wapenhandel zou volgens het Wapenhandelverdrag behoren tot de ‘goede’, legale en niet ter discussie staande wapenhandel.

KAN EEN VERDRAG WAPENHANDEL BETEUGELEN?

De internationale maatschappelijke organisaties die het Wapenhandelverdrag de VN in gelobbyd hebben (op zich een diplomatieke prestatie van jewelste) zijn

mensenrechten- en ontwikkelingsorganisaties, geen vredesorganisaties. Zij zijn logischerwijs niet tegen bewapening op zich, maar tegen wapenhandel die mensenrechten en ontwikkeling bedreigt. Ze streven niet naar een ontwapeningsinstrument maar naar een instrument dat uitwassen aan banden legt. Daar kan een VN Wapenhandelverdrag zeker een (zij het kleine) bijdrage aan leveren. Maar het is de vraag, of de ontwerp tekst van het nu afgewezen verdrag daar voldoende sterk voor was. Oxfam Novib, dat de afgelopen

maanden intensief campagne voerde voor het Wapenhandelverdrag en goede inhoudelijke voorstellen deed, is in een persbericht zeer kritisch over de ontwerp tekst. Volgens de organisatie ligt de focus te veel op het voorkomen van illegale wapenhandel, in plaats van op het voorkomen van menselijk lijden door ongereguleerde wapenhandel. Daarnaast zijn munitie en onderdelen van wapensystemen niet in de verdragstekst opgenomen, en staat het landen nog steeds vrij wapens te exporteren naar gebieden waar deze gebruikt kunnen worden voor ernstige mensenrechtenschendingen, als dat de veiligheidsbelangen van de exporterende landen dient.

Het is dan ook de vraag of het mislukken voor de onderhandelingen van het verdrag ernstig betreurd moet worden. Als het wapenhandelverdrag met zo'n zwakke tekst was aangenomen, was het nut wel erg minimaal geweest. Nu het er op lijkt dat de onderhandelingen voortgezet gaan worden, zijn er misschien ook

nieuwe kansen om de tekst sterker te krijgen. Het is een kwestie van strategie of je ervoor kiest een sterk verdrag met minder deelnemers of een zwak verdrag met veel deelnemers na te streven. In beide gevallen is het concrete effect op wapenhandel bescheiden, maar een zwak verdrag legitimeert als het ware een gebrek aan terughoudendheid, terwijl een sterker verdrag een handvat biedt aan activisten om hun regeringen aan te spreken. Met of zonder internationaal verdrag blijft het bestrijden van wapenhandel een

In een wereld waar een bondgenoot zo gemakkelijk kan veranderen in een dictator en omgekeerd is het onderscheid tussen goede wapenhandel en slechte wapenhandel niet te maken.

zaak van nationale politiek, maar internationale richtlijnen kunnen activisten argumenten ter ondersteuning geven. Hoewel het nu natuurlijk ook al zo is, dat op grond van mensenrechtenverdragen een fatsoenlijk land weet dat het geen wapens aan dictators of agressors mag verkopen. Een goed wapenhandelverdrag versterkt en bevestigt dat idee, maar geeft uiteindelijk nog steeds geen juridisch afdwingbare instrumenten om wapenexport in te perken. Om dat te bereiken zal het nodig blijven om met voortdurende actie en lobby ‘zachte’ waarden als vrede en mensenrechten te laten prevaleren boven economisch en strategisch belang.

In oktober spreekt de Algemene Vergadering van de VN over het Wapenhandelverdrag.

Wendela de Vries

Campagne tegen Wapenhandel
www.stopwapenhandel.org

De soap van de tankverkoop

Eind 2011 werd de Campagne tegen Wapenhandel getipt over een Indonesische legerdelegatie in Nederland die interesse toonde in tweedehands Leopard tanks van de landmacht. Zowel Nederland als Duitsland biedt deze tanks te koop aan, maar de Nederlandse types zijn iets moderner en dus aantrekkelijker. Tegelijkertijd kregen we bericht uit Indonesische kringen: Imparsial, de organisatie van de vermoorde mensenrechtenactivist Munir, vreesde dat nieuwe tanks ingezet konden worden tegen demonstranten in Indonesische steden.

De Campagne tegen Wapenhandel stond meteen op scherp: Nog niet zo lang geleden werden Nederlandse pantservoertuigen in Bahrein ingezet tegen demonstranten op het Parelplein. En in Indonesië op West-Papoea zijn 17 mensen omgekomen in oktober 2011 tijdens een demonstratie voor meer onafhankelijkheid. De 'ordehandhaving' bij die demonstratie was in handen van de Indonesische politie, het leger stond erbij

en keek ernaar. Op internet circuleren filmpjes waarop duidelijk te zien is hoe hardhandig de Indonesische overheid hier optreedt.

Maar minister Hillen van defensie wil erg graag zaken doen: als hij de 'Leo's' verkoopt, heeft hij geld voor de aanschaf van MALE-drones, onbemande vliegtuigen van het type 'grote afstand, vele mogelijkheden.' Van dit type drone kan in eerste instantie een onbepaalde variant worden aangekocht, die in een later stadium gemakkelijk bewapend kan worden. Nederland wil dit nieuwe type luchtwapen graag kopen, maar heeft geen ruimte op de defensiebegroting, tenzij defensie wat bij kan beunen met de verkoop van tweedehands spullen.

OPPOSITIE LAAT ZICH HOREN

Om de zaak aan te kaarten schreef de Campagne tegen Wapenhandel een stuk over de dreigende deal en informeerde leden van de Tweede Kamer. Daarop ging het balletje rollen: Op 13 december diende GroenLinks Kamerlid El Fassed samen met Van Dijk van de SP en Eijsink van de PvdA een motie in tegen verkoop aan Indonesië. De Tweede Kamer, die zich de Nederlandse wapens in de Arabische lente nog goed herinnerde, stemde met ruime meerderheid voor deze motie.

Intussen zat ook de oppositie in Indonesië niet stil. Kritische parlementariërs vroegen zich af wat het strategisch nut is van tanks in een eilandenrijk met slechte wegen. Een medewerker van onderzoeksinstituut Ridep (Center for Alternative Defence and Security Studies) merkt op dat "een Leopard van 64 ton die in een rijkstveld terecht komt er moeilijk uit te

krijgen is." Er bestaat aan Indonesische zijde duidelijk grote twijfel over de aankoop. Maar een hoge Indonesische landmachtofficier klaagt dat "Singapore wel tanks heeft, maar wij niet." En daarmee wordt de achtergrond van de tankdeal duidelijk: de Indonesische landmacht voelt zich achtergesteld ten opzichte van luchtmacht en marine, die voor veel geld worden gemoderniseerd en uitgebreid. De landmacht wil ook wat nieuws!

Ondanks een duidelijke Kamermeerderheid tegen de verkoop wilde de regering de potentiële klant niet laten schieten. Volgens de regering is "de mensenrechtensituatie in Indonesië sterk verbeterd." Samen met IKV/Pax Christi en OxfamNovib leverde de Campagne tegen Wapenhandel informatie aan Kamerleden over betrokkenheid van leger en politie bij mensenrechtenschendingen. Ook in Nederland wonende Papoea's en Molukkers mengden zich in het debat, schreven een brief aan de Kamer en overhandigden een petitie. Zij weten maar al te goed hoe Jakarta zijn dominantie handhaaft tegenover naar meer autonomie strevende delen van Indonesië.

Daar tegenover staat de lobby van de defensie-industrie, met name die van scheepswerf Damen, die net een contract voor een geleidewapenfregat heeft getekend met Indonesië en op vervolgoorders hoopt. Volgens de Telegraaf "smeekt" scheepswerf Damen de regering om de relaties met Indonesië goed te houden. De werf "vreesde voor het prettig werkklimaat tussen Nederland en Indonesië" en voor verlies van Nederlandse werkgelegenheid. Een deel van de werkgelegenheid is door Damen zelf al naar het buitenland verplaatst: het fregat wordt in Soerabaja afgebouwd. De vraag of werkgelegenheid boven mensenrechten gaat wordt in de Telegraaf niet gesteld.

TWEDE POGING

In het voorjaar probeerde de regering de Kamer er nogmaals van te overtuigen dat het met de mensenrechten in Indonesië tegenwoordig veel beter gaat dan vroeger. En in de media verschenen berichten dat een Nederlandse weigering geen zin heeft, want als Nederland niet levert zal Indonesië de tanks in Duitsland kopen. (Fantastisch argument: Waarom zou ik de bank niet beroven? Anders doet een ander het wel.) De Telegraaf gooide weer olie op het vuur door te melden, dat de

Aktion Aufschrei en Leopard tanks

De oppositie tegen wapenexport in Duitsland heeft zich in 2011 verenigd in Aktion Aufschrei, een coalitie van zo'n 100 vredes- en mensenrechtengroepen. Aktion Aufschrei stelt zich een heel hoog doel en wil een wettelijk verbod op wapenexport in de Duitse Grondwet. Aktion Aufschrei speelt ook een belangrijke rol in de oppositie tegen de verkoop van meer dan 200 (misschien zelfs 270) nieuw te bouwen Leopard 2A7+ tanks aan Saoedi-Arabië. Deze Leopards van wapenfabriek Krauss-Maffei Wegmann (KMW) zijn van een nieuwer type dan dat waar Indonesië belangstelling voor heeft, en speciaal aangepast voor gevechten in de bebouwde kom. Ook Spanje wil deze tank graag leveren, maar heeft daarvoor toestemming nodig van hoofdproducent KMW. Raar detail: Voor de Duitsers is het een voorwaarde dat Israël geen bezwaar heeft tegen de deal. Anderzijds is het voor de Saoedi's een voorwaarde dat er geen Israëliërs onderdelen in de tank zitten.

regering binnenskamers allang met de deal had ingestemd. De Tweede Kamer hield echter voet bij stuk en bleef de levering afwijzen.

De regering vroeg vervolgens tijd om zich te beraden. Er volgde een stilte. De deal werd goedgekeurd noch afgewezen. Totdat de media berichtten dat Indonesië had besloten de tanks in Duitsland te kopen. De Tweede Kamer werd als de kwaaië pier afgeschilderd: zij zou naïef zijn, niet in het belang van Nederland handelen, en bovendien niets bereiken nu de Duitsers alsnog gingen leveren.

Maar bestaat er dan niet iets zoals een Europees wapenexportbeleid? Is daarin niet afgesproken dat als het ene land een order op grond van mensenrechten afwijst, een ander Europees land dan niet alsnog gaat verkopen? Echter, Nederland heeft de order niet officieel afgewezen.

TRUCS IN VERKIEZINGSTIJD

De gang van zaken is erg vreemd. Als de regering de order tegen de wens van de Kamer in wil doorzetten, waarom heeft zij er dan geen exportvergunning afgegeven? Mag de regering bij de export van tweedehands wapens de wens van de Kamer eigenlijk wel negeren? Zo niet, waarom is de exportvergunning dan nooit officieel geweigerd, nadat de Kamer zich tot twee keer toe tegen de levering heeft uitgesproken?

Om dit uit te vinden diende de Campagne tegen Wapenhandel een WOB (Wet Openbaarheid van Bestuur) verzoek in voor het vrijgeven van standaardverkoopcontracten voor tweedehands Defensiematerieel. Het verzoek werd gehonoreerd en de aap komt uit de mouw: in exportcontracten van de Nederlandse overheid staat dat *“It is understood that the sale of the Goods requires the consent of the Netherlands parliament.”* Met andere woorden: de regering moet de exportvergunning voor de tanks weigeren, omdat de Tweede Kamer niet instemt.

De regering heeft dat echter niet officieel gedaan. En daarom mag Duitsland de tanks nu wel leveren. Het is een slimme constructie: De regering treft geen blaam, Indonesië is niet openlijk geschoffeerd, de Tweede Kamer kan de schuld krijgen en Angela Merkel kan een dealje sluiten.

WIL INDONESIË WEL TANKS?

Ook in Duitsland bestaat oppositie tegen wapenhandel, en zodra bekend werd dat

Indonesië zich op de Duitse tanks gaat richten stuurde de Campagne tegen Wapenhandel het hele dossier naar de Duitse collega's. Zowel Linke, Grünen als SPD verklaarden zich kort daarop tegenstander van de deal. De Grünen eisten een debat in de *Bundestag*, een zeldzaamheid in Duitsland waar wapenexporten veelal zonder veel parlementaire controle plaatsvindt. In die zin is de deal juist een stimulans voor de Duitse antiwapenhandelbeweging. De lobby van *Aktion Aufschrei*, de nieuwe Duitse coalitie van vredes- en mensenrechtengroepen, lijkt zijn vruchten af te werpen.

Maar niets is op moment van schrijven zeker. Tijdens een bezoek van Bondskanselier Merkel aan Indonesië werd opmerkelijk genoeg niet over wapenexport ge-rept. Het zou ook kunnen, dat de Indonesische landmacht binnenslands de kous op de kop heeft gekregen en toch geen dure overbodige speeltjes aan mag schaffen.

**Martin Broek
Wendela de Vries**

Wapenleveranties aan Libië en buurlanden

Op 21 oktober 2011 zien we een trotse Fogh Rasmussen, secretaris-generaal van de NAVO. Trots over de luchtbescherming van de opstandelingen in Libië, en de samenwerking met buurlanden en landen uit de Arabische wereld. De omstandigheden in Libië zijn op dat moment – en nu nog steeds – echter niet zo rooskleurig, en de buurlanden van Libië ondervinden de gevolgen van het militaire optreden tot op de dag van vandaag. Mali is zelfs helemaal uit het lood geslagen.

Door de feestvreugde over het verdrijven van Gaddafi verdween de blik op wat vooraf ging. Het Libië van de kolonel is lange tijd een vijand van het Westen geweest, maar in 2005 werd het weer een partner. Gaddafi werd een geziene gast bij pre-

dobber gehad als bijvoorbeeld het Britse Jemas luchtdoelraketsysteem al was geleverd, zoals in de bedoeling lag. Pieter Wezeman van SIPRI stelt dat de NAVO de luchtoperatie dan mogelijk niet had willen uitvoeren.

OOORLOG

Ook tijdens de oorlog worden er wapens geleverd, nu aan de groepen die tegen Gaddafi optrekken. Het bewapenen van rebellen en oppositiegroepen vindt sinds de Koude Oorlog regelmatig plaats. Het UCK in Afghanistan en de Noordelijke Alliantie in Afghanistan werden bijvoorbeeld op die manier bevoorrad. De Franse krant Figaro onthulde in juni 2011 dat Frankrijk in het geheim wapens dropte ten zuiden van Tripoli, onder meer aanvalsgeweren, granaatwerpers en antitankwapens. Daarmee werd de omsingeling van Gaddafi versterkt. De Verenigde Arabische Emiraten en Qatar leverden al eerder wapens. Daaronder ook geweren van het Belgische FN-Herstal en munitie uit Zwitserland. Het Verenigd Koninkrijk leverde kogelwerende vesten en uniformen. De leveringen verklaren mede de snelle opmars van de rebellen. Zij konden hiermee ook wapendepots binnenvallen en regeringswapens buitmaken.

NA OKTOBER 2011

Juist over de op Gaddafi buitgemaakte wapens wordt na de oorlog steeds meer gespeculeerd. In de zomer van 2011 komen de eerste berichten dat de wapens vanuit Libië worden doorverkocht naar buurlanden. Algerije beschuldigt Frankrijk dat het geen idee heeft waar de gedropte wapens blijven. “Mogelijk bij de groepen in de Sahel die Fransen en andere buitenlanders kidnappen,” is naar verluid gezegd binnen de Veiligheidsraad.

Ondanks de trots van Rasmussen blijkt dat de NAVO nogal wat steken heeft laten vallen. Dat wapendepots worden overvallen tijdens de oorlog ligt voor de hand, maar operaties om de ongebreidelde ver-

spreiding van deze wapens tegen te gaan komen pas erg laat op gang. In augustus 2011 start een team van Britten, Fransen, Amerikanen en Libiërs, maar in april 2012 is er nog steeds geen officieel programma om de wapens onder controle van de overheid te brengen.

Wapens konden ongebreideld de woestijn in verdwijnen en worden tot in Nigeria aangetroffen. Ze dragen bij aan conflicten elders in Afrika.

MANPADS

De meeste aandacht richt zich vooral op draagbare luchtdoelraketten, zogenaamde Manpads. Journalisten komen ze overal tegen. New York Times journalist en wapenskundige Chivers zet veel informatie over deze raketten in Libië op zijn blog. Hij bestrijdt een wijdverbreid verhaal dat een modernere Manpads-variant (de SA-24) aanwezig is in Libië: Libië heeft de SA-7, een Russisch type uit de jaren vijftig. Libië had er 20.000, aldus een onbevestigd bericht dat vrijwel iedereen napapegaait. Dat aantal betreft de raketten, niet de lanceerinrichtingen waarmee ze worden afgeschoten. De ratio raket : lanceerinrichting ligt tussen de 1:6 en 1:10 (bij zuinige aanschaf nog wat hoger). Libië zou er tussen de 2.000 en 3.000 kunnen hebben. Het is zeker in handen van terroristen een gevaarlijk wapen. Niet zo zeer tegen militaire vliegtuigen, maar vooral tegen lijnvliegtuigen met een voorspelbare koers.

De Britten melden in april dat er 5.000 vanaf de schouder afvuurbare luchtdoelraketten zijn gevonden. Geruchten blijven desondanks opduiken dat de wapens worden verkocht aan Jan-en-alleman. Een veel geciteerd artikel stelt dat ze zijn gekocht door het islamistische verzet in Somalië. Weer een ander beweert dat ze al zijn opgedoken in de Gazastrook. Enige scepsis is geboden want het is moeilijk deze verhalen te verifiëren en ze passen goed in een argumentatie om de groeiende militaire invloed van de VS in Afrika te verdedigen. Dat deze wapens op straat

Vergunningen wapenexporten Libië door EU-landen

miers en andere hoogwaardigheidsbekleders vanwege wapenaankopen en oliedollars. De grootste wapendeals betroffen militaire vliegtuigen, maar ook raketten, handvuurwapens, traangasgranaten en munitie werden aan Libië geleverd.

Eind februari 2011 kondigden de Verenigde Naties opnieuw een wapenembargo af (resolutie 1973). De grootste wapenleveringen, waarvoor de contacten al waren afgesloten, moesten toen nog plaatsvinden. De NAVO had een zware

kwamen te liggen is een zeer kwalijk gevolg van de oorlog in Libië.

MALI

Een ander gevolg van de Libische oorlog is de verspreiding van handvuurwapens en militaire voertuigen. Toearegs (de woestijn nomaden die leven in Burkina Faso, Algerije, Libië, Mali, Mauritanië en Niger) waren in dienst van het Libische leger en vertrekken tijdens de machtswisseling. Hun wapens nemen ze mee. De machtsverhoudingen in Mali veranderen daardoor volledig. Onopgeloste conflicten tussen de Malinese overheid en de Toearegs zijn er al decennia, maar doordat de nomaden nu opeens goed bewapend zijn, kunnen ze hun onafhankelijkheidsaspiraties kracht bijzetten. Het Malinese leger is verontwaardigd over de trage reactie van de zittende regering, en

maar de islamisten trekken uiteindelijk aan het langste eind en verdrijven de Toearegs uit de meeste gebieden die zij onafhankelijk hadden verklaard. Al-Qaida in de Maghreb (AQIM) neemt de macht over in grote delen van Mali. De regering heeft de controle over twee/derde van het land verloren.

AFRICA COMMAND

Het Amerikaanse leger werkte al jaren stevig samen met de Malinese regering. De jaarlijkse Flintlock oefeningen voor *special forces*, waaraan sinds vorig jaar ook Nederland een stevige bijdrage levert, zijn een goed voorbeeld. Ook een groot deel van de coupplagers was opgeleid door de VS. Amerikaanse militairen helpen de Malinese regering, o.a. door materieel te leveren. Alleen wel jammer dat zes volledig door de CIA uitgeruste

wezigheid in Afrika op. Er gaat geen maand voorbij of er is een grote militaire oefening of scholing waaraan militairen uit tientallen Afrikaanse landen deelnemen. Hiermee verwerft de VS zich toegang tot grondstoffen en versterkt zijn aanwezigheid op het continent waar zich zes van de tien snelst groeiende economieën bevinden. Nadat de Verenigde Staten de invloed van vooral Frankrijk heeft teruggedrongen, heeft het de afgelopen tien jaar te maken met de sterkere positie van China, dat investeert in Afrikaanse economieën. China is momenteel ook de belangrijkste wapenexporteur naar landen bezuiden de Sahara, waar het een tiende van de gehele omzet van zijn wapenindustrie verdient.

De honderdduizend vluchtelingen, de honger en de instabiele en gewelddadige situatie in grote delen van Mali zijn een wrang bijverschijnsel van deze machts-politiek.

LIBIË

Het drama gaat door. De oorlog in Libië was nog niet voorbij of de landen stonden al weer op de stoep om hun gestrande wapenverkopen vlot te trekken. Rusland klaagt dat het door het VN-embargo deals ter waarde van tussen de 2 en 4 miljard dollar is misgelopen. Het heeft echter nieuwe kansen, aangezien Libië over enorme hoeveelheden oude Russische wapens beschikt, die moeten worden onderhouden, opgeknapt en vervangen. Frankrijk tekende in februari van dit jaar al weer een contract met Libië. Het gaat de vloot Mirage gevechtsvliegtuigen opkalefateren, piloten trainen en de banden met de luchtmacht en kustwacht aanhalen. Finmeccanica uit Italië probeert de nieuwe regering in Tripoli over te halen om de eerdere contracten alsnog te bekrachtigen.

In Der Spiegel werd onlangs de politieke koers van Merkel beschreven die wapenexporten als middel ziet om landen te steunen daar waar het Westen niet zelf militair tussenbeide wil komen. In hetzelfde artikel wordt gesteld dat ze de interventie in Libië als een mislukking ziet; niet in de laatste plaats vanwege het weglekken van de wapens.

Martin Broek

Voor een versie met voetnoten zie broekstukken.blogspot.com

US Army, Africa.com

HET AMERIKAANSE LEGER TRAJNT PARATROOPERS VAN MALI ALS ONDERDEEL VAN FLINTLOCK 2009.

in maart 2012 plegen ontevreden militairen een coup. Het land, tot dan toe een stabiele bondgenoot van het Westen, wordt bestuurlijk verzwakt. Ook de interim regering die in mei aantreedt brengt hierin geen verandering.

De Toearegs werken in hun strijd tegen de Malinese regering samen met islamisten. Dat blijkt een vergissing. Beide groepen maken gebruik van wapens uit Libië,

Malinese Special Forces eenheden zich laten gevangen nemen of verjagen door AQIM waardoor dat, behalve over de wapens nu ook kan beschikken over 87 nieuwe Land Cruisers met satelliet telefoon en navigatie apparatuur.

Inmiddels heeft het Africa Command van de Verenigde Staten zijn operaties in de regio geïntensiveerd. De Verenigde Staten bouwt een steviger militaire aan-

Wapenleveranties – instrument van machtspolitiek

Waarom worden wapens geëxporteerd en wat zijn de gevolgen van die leveranties? Dat is een populair discussiethema in kringen van activisten en onderzoekers. De stelling dat wapenexporten wel naar oorlog moeten leiden in de ontvangende regio is niet onwaarschijnlijk. Een ingewikkelder kwestie is die van de drijvende krachten achter de wapenhandel. Dat de wapenindustrie zo'n drijvende kracht is, ligt voor de hand. Dat idee werd in brede kring populair in jaren zestig door het liedje *Masters of War* van Bob Dylan.

Maar al in 1953 ging de Republikeinse president Eisenhower, in Nederland goed bekend als de bevelhebber van de Anglo-Amerikaanse strijdkrachten die West-Europa bevrijdden van het fascisme, hedendaagse campagnevoerders voor, door te schrijven:

“Elk kanon dat gebouwd wordt, elk oorlogsschip dat te water wordt gelaten, elke afgevuurde raket betekent, in de laatste instantie, diefstal van degenen die honger lijden en geen eten krijgen, degenen die het koud hebben en niet gekleed worden. (...) Dit is hoe dan ook geen manier van leven. Onder de wolk van dreigende oorlog, hangt de mensheid in feite aan een ijzeren kruis.”¹

In 1959, aan het slot van zijn presidentschap, legde Eisenhower zijn beroemde verklaring af, een waarschuwing voor het Amerikaanse volk en de hele wereld voor de groeiende invloed van de militaire industrie op het democratische besluitvormingsproces. Hij zei: “In de raadzaal van het bestuur moeten we waakzaam zijn tegen de verwerving van niet gewenste invloed, gevraagd of ongevraagd, door het militair-industrieel complex.”

Winstmaximalisatie en de kracht van de lobby van bedrijven die wapens produceren en verhandelen bij regeringen: dat was en is nog steeds een helder en overzichtelijk verklaringsmodel. De jongste verikkelingen rond de wapenleveranties aan Griekenland vormen daarvan een aardige illustratie. De afgelopen twee jaar is uit verschillende bronnen be-

kend geworden, dat de financiële hulp aan het door de economische crisis zwaar getroffen Griekenland zowel door Frankrijk als Duitsland afhankelijk werd ge-

fonden afhankelijk hadden gemaakt van voortzetting van bestaande wapencontracten.³

VERVLECHTING VAN BELANGEN

In dit geval traden Duitsland en Frankrijk op als beschermheren van hun eigen wapenindustrie, waarbij het werkgelegenheidsargument voor de binnenlandse politiek van groot belang is.

De absurditeit van het leveren van nieuw wapens aan het Griekse leger, ter-

EEN EGYPTISCHE LEGERTANK M113 OMRINGD DOOR DEMONSTRANTEN. JANUARI 2011.

maakt van handhaving van bestaande orders voor zware en dure wapensystemen. Zo meldde een adviseur van voormalig premier Papandreou in 2010 dat de Griekse regering te verstaan was gegeven dat men meer begrip zou hebben voor de Griekse financiële problemen als de afname van Franse fregatten zou worden gehandhaafd.²

Afgelopen maart verklaarde het Europees parlements lid Cohn-Bendit dat zowel de Franse als Duitse regeringen de verlening van de eerste tranche van hulp-

wijl de eigen bevolking getroffen wordt door een reeks bezuinigingsmaatregelen, is evident. In antwoord op Kamervragen verklaarde de Nederlandse regering in oktober 2011 dat ze de berichten over genoemde voorwaarden niet kon bevestigen.⁴

Het logische antwoord op dit soort koppelverkoop is een lobby gericht op regeringen of internationale instituten, om wapenhandel aan banden te leggen en zelfs te verbieden. Zulke campagnes worden al jaren met wisselend succes ge-

voerd. Maar elke benadering van ‘de politiek’ moet rekening houden met het feit dat regeringen niet alleen gevoelig zijn voor de lobbies van wapenproducenten of soms hun tegenstanders, maar ook een breder belang vertegenwoordigen. Daar hoort een visie op de staat bij, als exponent van een hele reeks krachten die deel uitmaken van het ‘buitenlands beleid’. Hoe ethisch, moraliserend of belangeloos zo’n beleid kan zijn is in Nederland onderwerp geweest van vele felle discussies over de rol van koopman en dominee. Vast staat dat het via machtspolitiek internationaal nastreven van de samengestelde nationale belangen, een belangrijke component is van het beleid. Dit komt tot uiting in de diplomatie, de inzet van de inlichtingendiensten en het leger, de keuze van handelsroutes, bondgenoten en allianties en, indien relevant, de wapenhandel.

Voor de landen met de grootste wapenindustrieën is de export van wapens een essentieel onderdeel van de buitenlandse politiek. Door het leger van een

beviende staat van wapens te voorzien, wordt ook grote invloed in de interne machtspolitieke verhoudingen gegarandeerd en indirect op de buitenlandse politiek. De aard van deze vervlechting van wapenhandel met heel andere belangen dan die van de wapenproducenten zelf verschilt per doelland.

ENORME LEVERANTIES

Het vredesverdrag tussen Israël en Egypte dat na de Oktoberoorlog van 1973 vooral door Amerikaanse bemiddeling tot stand kwam, maakte de weg vrij voor de VS om niet meer alleen aan Israël maar ook aan Egypte grootscheepse wapenhulp te bieden. Samen met Saoedi-Arabië, Jordanië en de kleine Golfstaten

vormden deze twee landen de steunpilaren van de Amerikaanse hegemonie in het Midden-Oosten. Het Egyptische leger schakelde deels over van Russische op Amerikaanse wapens. De omvang van de wapenleveranties was enorm: tussen 1998 en 2010 ongeveer 1,3 miljard dollar per jaar, waaronder geavanceerde wapensystemen zoals de M1 tank en F-16 gevechtsvliegtuigen.⁵ Onderdelen van de tank werden ook in Egypte geproduceerd. Door de massale militaire hulp werd het voor het Egyptische leger mogelijk om haar traditionele rol in de Egyptische politiek te versterken. De cruciale vraag na de Egyptische opstand van 2011 is of de VS haar positie kunnen handhaven door voortzetting van de wapenleveranties. Het lijkt immers onwaarschijnlijk dat de belangrijkste partij, de *Muslim Brotherhood*, zo’n verwevenheid en dus afhankelijkheid kan laten voortbestaan. Toch kan een dergelijke Amerikaanse bemoeienis niet zomaar worden afgebroken: ze gaat immers gepaard met instructeurs, opleidingen, leverantie van onderdelen, uitwisselingsprogramma’s van officieren en gezamenlijke oefeningen.

Ook de bondgenoten van de belangrijkste wapenleverancier kunnen voordeel halen uit de relatie. Nederland leverde tweede hands pantservoertuigen aan het Egyptische leger. Dat was vooral voordelig voor de Nederlandse staatsfinanciën – maar kocht geen invloed. Sterker nog, zo’n leverantie was alleen denkbaar in het kader van de Amerikaanse invloed.

Een veel verdergaand voorbeeld is Afghanistan: het regeringsleger werd de afgelopen jaren niet alleen bewapend maar ook grotendeels opgeleid en begeleid. Door de inzet van contractanten – ook een vorm van wapenhandel – blijven de eigen manschappen gespaard. Het is nauwelijks voorstelbaar dat dit leger in staat is om operaties uit te voeren los van de NAVO en vooral zonder Amerikaanse begeleiding.⁶

Zo wordt het ook een belang van de zittende regering om de militaire relatie te handhaven. Daarbij hoort ook het langdurig gebruik van Afghaanse bases door Amerikaanse elite-eenheden en wapensystemen zoals *drones* of bommenwerpers, bijvoorbeeld.

De wapenleveranties aan de NAVO-bondgenoten vormen een aparte categorie: behalve de nauwe verwevenheid tussen de luchtmachten die voortvloeit uit

het gebruik van dezelfde wapensystemen (Hercules, Chinook, Apache, F-16 en als het aan Defensie ligt straks de JSF) wordt dit ook vertaald in interne binnenlandse politieke druk, zeker als fabrikanten toegang krijgen tot de grote Amerikaanse markt. Op deze manier zijn wapenleveranties een manier om bestaande relaties te bestendigen en de afhankelijkheid van de grootmacht in stand te houden. Gebruik van dezelfde wapensystemen wordt zelfs een argument om mee te doen aan militaire avonturen met de leverende grootmacht – men werkt immers zo goed samen!

Zo bezien is de leverantie van wapens, door verkoop of als gift, een instrument van buitenlandse politiek, en vormt niet de politiek zelf. Die omvat immers veel meer dan het uitvoeren van de wil van wapenfabrikanten en handelaars, al is hun lobby nog zo sterk. Hoewel het een populair beeld is, zal de wapenhandelaar er zelden in slagen om grote wapensystemen aan twee strijdende partijen tegelijk te leveren, laat staan een oorlog te veroorzaken. Over een lange periode verschuiven de leveranties naar verschillende landen, als gevolg van veranderde geopolitieke verhoudingen – voormalige vijanden worden vrienden, bijvoorbeeld de VS en Vietnam. Voor kleine wapens (geweren, handgranaten, pistolen) die zo’n cruciale rol spelen in vele binnenlandse conflicten ligt dat anders, omdat de leverancier bijna onzichtbaar is en de vele tussenhandelaars niet te identificeren zijn.

Karel Koster

Wetenschappelijk Bureau SP

- 1 *The Chance for Peace* 16 april 1953: www.edchange.org/multicultural/speeches
- 2 24 maart 2010 – Archive http://archive.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_politics_0_24/03/2010_115863
- 3 *EU Lawmaker: France, Germany Pressured Greece To Avoid Defense Cuts* Mar. 5, 2012 - 03:00PM. By PIERRE TRAN <http://www.defensenews.com/article/20120305/DEFREG01/303050004>
- 4 10102011 *Vragen van de leden Irrgang en Van Bommel* (beiden SP) aan de minister van Financiën over Defensie in Griekenland. (Ingezonden 19 september 2011)
- 5 *Egypt in Transition* Congressional Research Service 23 Aug 2011
- 6 *Truth, lies and Afghanistan. How military leaders have let us down* BY LT. COL. DANIEL L. DAVIS *Armed Forces Journal* Feb 2012

De straaljagerfuik

Begin juli, de laatste dag voor het parlementaire zomerreces, domineerde één debat de agenda: de Joint Strike Fighter, oftewel de JSF. Het dossier over de beoogde opvolger van de F-16 vereist inmiddels een steekkar: vele tientallen Kamerbrieven en meer dan duizend Kamervragen verder, ligt het omstreden wapenproject in het parlement weer eens flink onder vuur. En dus staat, tien jaar nadat Nederland zich verbond aan de ontwikkeling van de JSF, deelname aan het project weer op losse schroeven. Want op 5 juli 2012 stemde een meerderheid voor een motie die de regering oproep de stekker uit het project te trekken.

Het JSF-debat van afgelopen juli was een verkiezingsdebat met de PvdA in de hoofdrol. Haar defensiewoordvoester Angelien Eijssink had daags voor het debat verkondigd uit het project te willen stappen. Dat was niet de eerste keer. Twee jaar ervoor, na de val van het laatste kabinet Balkenende (waar de PvdA deel van uitmaakte) was al eens een PvdA motie van die strekking in meerderheid aangenomen. Ook onder Wim Koks Paars 2 en de eerste drie kabinetten Balkenende was de Kamerfractie steeds tegen geweest. Echter, ondanks die kritische fractie heeft regeringsdeelname tot tweemaal toe ervoor gezorgd dat de PvdA cruciale stappen in het JSF project mogelijk maakte. Allereerst doordat Kok en andere PvdA

ENQUÊTE

Aan het eind van het Kamerdebat, nadat defensie-minister Hillen met de belofte van een nieuw onderzoek de angel uit het debat had proberen te halen, kondigden verschillende partijen moties aan. Twee daarvan waren vooral interessant. GroenLinkser Arjan El Fassed riep op tot een parlementaire enquête, maar kreeg helaas onvoldoende steun.

De meest vergaande motie was die van PvdA en SP om de stekker uit de JSF deelname te trekken, omdat "verdere investeringen in het JSF-project onder de huidige omstandigheden niet langer financieel verantwoord zijn." Hoofdelijke stemming leverde 77 voor- en 71 tegenstemmers op. Maar net zoals in 2010 toenmalig defensie-minister Van Middelkoop weigerde consequenties aan zo'n motie te verbinden, zo is Hillen evenmin van plan de contracten met Lockheed Martin en het Pentagon te verbreken. Daarmee zal het lot van het JSF-project de inzet van een nieuwe regering worden.

TEKENTAFEL

Al vanaf 1994 liepen de eerste contacten tussen de Amerikaanse en Nederlandse luchtmacht over wat nu de JSF is. Vanaf 1996 vloei-de er geld naar de Nederlandse wapenindustrie om aan de tekentafel plaats te kunnen nemen. In 1999 was dat bedrag aan subsidies en deelnamegelden al opgelopen tot omgerekend ruim 100 miljoen euro. Naar de Kamer toe was de ratio erachter: na de deconfiture van Fokker de wegwijnende luchtvaartindustrie een steuntje in de rug geven. Voor de luchtmacht gold een duidelijker doel: in de voorste gelederen met de Amerikanen optrekken bij de ontwikkeling van het nieuwste type gevechtsvliegtuig.

"De JSF belooft een perfect *match* te worden voor de Koninklijke Lucht-

macht: een *multi-role stealthy* gevechtsvliegtuig in het middenspectrum, in grote aantallen (3.000) aan te schaffen door de Amerikaanse (en Britse) strijdkrachten en met een betaalbaar prijskaartje: 50 - 60 miljoen gulden per stuk," liet kolonel Ed Evers leden van de Vereniging Onze Luchtmacht weten.

Eendagsvlieg LPF bleek na de verkiezingen van mei 2002 de cruciale stem voor de JSF. Pim Fortuyn had zich bij leven duidelijk afwijzend over de JSF uitgelaten. Los van alle complottheorieën die de ronde doen – zie Thomas Ross – was de draai van 180 graden die de LPF onder Mat Herben maakte van doorslaggevend belang. Zonder dat was Nederland de JSF bespaard gebleven. Des te opmerkelijker dat juist Mat Herben – tegenwoordig wapenlobbyist – nu de oproep tot een parlementaire enquête van GroenLinks parlementariër El Fassed steunt.

DOORMODDEREN

In 2006 tekende Nederland voor de volgende fase: de *Production, Sustainment & Follow-on Development* (PSFD) – kosten 359 miljoen euro. Twee jaar later gevolgd door deelname aan de testfase, inclusief de aanschaf van eerst een (2009) en later

Ondertussen
zit Nederland
tot de nek
in het JSF-moeras

bewindslieden zich in 2002 lieten meeslepen in de lobby voor de JSF. Maar ook toen het vierde en laatste kabinet Balkenende – met daarin de PvdA, ondanks een ronkende anti-JSF verkiezingsspot – akkoord ging met de aankoop van een eerste JSF testtoestel.

Voor de PVV geldt iets vergelijkbaars: in verkiezingstijd mordicus tegen de JSF, als gedoogpartner stemde de partij afgelopen regeerperiode evengoed in met de aanschaf van het tweede testtoestel.

Met als gevolg dat Nederland ondertussen tot de nek in het JSF-moeras zit.

Foto: US Army, Samuel King

JSF-TESTVLIEGTUIG AA1
IN EGLIN AIRFORCE BASE,
APRIL 2009.

neden wordt bijgesteld ligt geheel in de handen van het komende kabinet.

GEEN NUT EN NOODZAAK

Mocht het toch ooit nog tot een parlementaire enquête of onderzoek komen, dan zou een van de kernpunten moeten zijn het gebrek aan discussie over nut en noodzaak rond de aanschaf van het duurste wapen uit de Nederlandse geschiedenis. Waarom zou Nederland met de Amerikanen in de voorste gelederen oorlog willen voeren? Waarom zou Nederland een *stealth* toestel willen dat van grote afstand vijandelijke doelen kan bombarderen? Waarom geen luchtmacht als die van Oostenrijk, zoals als VVD-er Ten Broeke schamper voorstelde. Maximaal vijftien gevechtsvliegtuigen om het luchtruim te beveiligen? Of een 'vliegtuigpool' waarvan alle middelgrote en kleine Europese landen gebruik kunnen maken? Met gemak zouden vele miljarden op de staatsbegroting bespaard kunnen worden.

Een fundamentele discussie over een opvolger van de F-16 mocht steeds niet gevoerd worden omdat deelname door de Nederlandse industrie aan de ontwikkeling – de Systems Development and Demonstration, of SDD fase – niet verward mocht worden met het kopen van de JSF. Het ging om participatie van de industrie, niet om de aanschaf van een gevechtsvliegtuig, zo werd voortdurend geroepen door ministers en staatssecretarissen. Niettemin schreef de regering al in 2002 aan de Kamer: "Participatie in de SDD is de facto een keuze voor de JSF."

Door *coûte que coûte* met de JSF door te gaan, hebben opeenvolgende regeringen vele honderden miljoenen euro's belastinggeld verspild. Onder het mom van innovatie en werkgelegenheid hebben de Nederlandse luchtmacht en de luchtvaartindustrie – samen met Lockheed Martin en het Pentagon – de Nederlandse politiek een moeras ingetrokken. Onlangs rekende de regering voor dat het JSF project goed is voor 420 banen. Die banen mogen met een gerust hart de zwaarst gesubsidieerde banen in de particuliere sector genoemd worden.

Frank Slijper

(met dank aan Martin Broek)

een tweede (2011) testtoestel. Gaandeweg sneuvelde wel de wens voor een derde toestel. De definitieve keus voor de JSF als vervanger van de F-16 werd echter kabinet na kabinet op het bord van het daaropvolgende kabinet geschoven.

Daar komt bij dat inmiddels het productieschema bij Lockheed Martin dusdanig is vertraagd dat, zelfs al zou Nederland op korte termijn JSF toestellen willen, ze voorlopig niet eens leverbaar zijn. Ondertussen is op de begroting zelfs ruimte gemaakt voor een rigoureuze opknappbeurt van de F-16 – kosten minimaal 300 miljoen euro.

Ondertussen groeien de totale investeringskosten 'rustig' door. Volgens Defensie is tot nu toe 1,4 miljard euro geïnvesteerd en zouden verkoop van de twee ongebruikte testtoestellen plus nog te ontvangen royalty's (vanwege het meefinancieren van de ontwikkeling) ruim 300 miljoen euro opleveren. Een netto verlies kortom van 1 ruim een miljard euro.

BEZUINIGINGEN

In de discussie over de bezuinigingen is gesteld dat uitstappen op korte termijn weinig winst oplevert. Dat klopt inderdaad, want op korte termijn zou alleen de

verkoop van de twee bestelde testtoestellen geld opleveren. Maar als je iets verder kijkt, zijn het geplande investeringsbudget en de bijbehorende operationele kosten natuurlijk posten van jewelste. De Algemene Rekenkamer heeft al jaren forse kritiek op de regering, maar dit jaar was die scherper dan ooit. Defensie creëert zoveel mist dat het zelfs de Rekenkamer inmiddels totaal onduidelijk is met wat voor aantallen en bedragen het ministerie van defensie rekt. De meest samenhangende cijfers dateren van eind 2010, toen nog werd uitgegaan van een optelsom ter waarde van ruim 17 miljard euro. Zo'n kostenpost voor één wapensysteem – dat lijkt in tijden van bezuinigingen toch wel het eerste project dat rijp is voor stevig snijwerk.

Waar eerder voor dat bedrag 85 toestellen de lucht in zouden gaan, wordt inmiddels in alle scenario's uitgegaan van een uiteindelijk lager aantal toestellen, geven het gekrompen projectbudget en de toegenomen kosten per toestel. Niettemin weigerde de laatste regering aan te geven aan welk aantal ze daarbij denkt. Men lijkt inmiddels uit te gaan van ergens tussen de 48 en 64 toestellen. Of en in hoeverre het geplande budget naar be-

De Nederlandse wapenexport

Wereldwijd wordt er jaarlijks meer dan 300 miljard dollar verdiend aan wapenhandel. Nederland speelt daarin een belangrijke rol als een van de grootste wapenexporteurs ter wereld. Er zijn enkele honderden bedrijven in deze sector actief. Ze produceren vooral marineschepen, delen van gevechtsvliegtuigen en helikopters, en radar- en vuurleidingsystemen om wapens naar hun doel te leiden.

In 2010 (het meest recente jaar waarover cijfers beschikbaar zijn) bedroeg de omzet van de wapenexport ruim één miljard euro. Verreweg de meeste wapens en wapenonderdelen die Nederland produceert, worden aan het buitenland verkocht. Daarnaast is Nederland met de *mainports* Schiphol en Rotterdam een belangrijke doorvoerhaven voor wapens.

GROEIENDE EXPORT

De Nederlandse wapenexport is afgelopen tien jaar enorm gegroeid: van ruim 600 miljoen euro in 2001 naar gemiddeld meer dan één miljard euro per jaar. Nederland hoort al decennialang bij de grootste wapenexporteurs ter wereld. Over de periode 2007-2011 neemt het de achtste plaats op de wereldranglijst in.

Nederlandse wapens gaan de hele wereld over. Veel wordt verkocht aan andere Europese landen en aan de Verenigde Staten, maar ook Indonesië, Egypte, Saoedi-Arabië en Colombia behoren tot het klantenbestand: landen waar mensenrechten geschonden worden. In 2010 waren Chili, Colombia en Jordanië belangrijke exportbestemmingen, naast diverse NAVO- en EU-landen.

Ook het Nederlandse ministerie van defensie is een belangrijke wapenexporteur. Regelmatig worden door het leger afgedankte wapens verkocht aan het buitenland.

REGELS

De overheid wil de wapenhandel controleren. Daarom moet voor elke export een

vergunning worden aangevraagd. De regels daarvoor zijn op Europees niveau vastgesteld. Er wordt onder andere gekeken naar de mensenrechtensituatie in het land waar de wapens terechtkomen, de internationale veiligheid en voor ontwikkelingslanden de verhouding tussen sociale en militaire uitgaven. De regels zijn niet strikt, en het ene land is veel soepeler in het geven van een vergunning dan het andere. Bedrijven maken daar handig gebruik van.

Wat de controle nog eens extra ingewikkeld maakt is dat de meeste bedrijven onderdelen maken, die later samengevoegd worden tot één wapen, vliegtuig, schip of tank. Sommige onderdelen – denk aan navigatieapparatuur voor schepen – kunnen zowel militair als civiel gebruikt worden. Zeker als zo'n onderdeel eerst 'doorgevoerd' wordt naar een ander Europees land, is het soms vrijwel onmogelijk om er achter te komen wat de uiteindelijke bestemming is.

De Nederlandse overheid zegt dat ze de Europese regels streng toepast, maar in de praktijk valt dat vaak tegen. Vooral als het gaat over mensenrechten en ontwikkeling, worden de regels erg soepel toegepast. Zo zijn er de afgelopen jaren wapens geleverd aan Egypte, Bahrein, Indonesië, Nigeria, India, Pakistan en Marokko.

Begin 2011 bleek dat er Nederlandse wapens verkocht waren aan een aantal landen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten waar het leger hard optrad tegen demonstraties voor democratie en vrijheid, bijvoorbeeld in Bahrein, Egypte, Libië, Saoedi-Arabië en Jemen. Dat leverde de regering veel kritiek op. De Tweede Kamer wilde dat de regering de regels aanscherpte. Deze zegde dat eerst toe, maar krabbelde zoals steeds weer terug, om de wapenindustrie ter wille te zijn.

BEDRIJVEN

Er zijn in Nederland enkele honderden bedrijven die (onderdelen van) wapens

maken. Voor veel bedrijven is militaire productie maar een deel van hun werk, naast civiele productie.

Er zijn echter ook een paar grote bedrijven die hun geld voor een groot deel aan wapens verdienen. Dat zijn:

- *Thales Nederland*: onderdeel van het grote Franse bedrijf Thales. Thales Nederland maakt vooral radar- en vuurleidingsapparatuur.
- *Damen / De Schelde*: deze scheepwerf heeft de afgelopen jaren grote marineschepen geleverd aan onder meer Indonesië en Marokko.
- *Stork*: het bedrijf maakt bijvoorbeeld onderdelen voor militaire vliegtuigen en helikopters. Het helpt ook bij de ontwikkeling van het nieuwe peperdure gevechtsvliegtuig de Joint Strike Fighter (JSF).
- *TNO*: Dit is een onderzoeksinstituut dat steeds meer betrokken raakt bij de ontwikkeling van militaire goederen en diensten.
- *EADS*: een groot Europees bedrijf met fabrieken in onder meer Duitsland, Frankrijk en Spanje. Het behoort tot de grootste militaire bedrijven ter wereld. Het maakt vooral vliegtuigen en helikopters. Het hoofdkantoor zit in Nederland.

De Nederlandse defensie-industrie werkt samen in de NIDV (stichting Nederlandse industrie voor defensie en veiligheid).

Dit is een ingekorte, geactualiseerde versie van de factsheet 'Nederland en de wapenhandel', te vinden op de website van de Campagne tegen Wapenhandel: www.stopwapenhandel.org

Patriarch over strijd in Syrië

Het hoofd van de Melkitische Grieks Katholieke Kerk in Syrië roept mensen in Europa op om aan echte vrede te werken in Syrië. Enkele gedeelten uit zijn boodschap:

– De grootste bedreiging voor Syrië is op dit moment anarchie, gebrek aan veiligheid en een massaal gebruik van wapens aan alle kanten. Geweld is, helaas, de taal die alles overstemt. En geweld leidt tot geweld. In Syrië worden alle burgers met dit gevaar geconfronteerd, ongeacht hun ras, geloof of politieke overtuiging.

– Het conflict gaat niet tussen de islam en het christendom. Christenen worden niet bedreigd omdat zij christenen zijn, maar zij behoren wel tot de ergst getroffen van de chaos en het gebrek aan veiligheid.

– Het grootste gevaar komt van de buitenlandse inmenging, van Arabische of Westelijke kant. Deze inmenging vertaalt zich in wapens, geld en eenzijdige, geprogrammeerde en opruiende berichtgeving.

– De Staat en zijn regering hebben aan de Kerkleiders nooit aanwijzingen gegeven en hen evenmin gevraagd een bepaalde positie in te nemen. De vrijheid van de Kerkleiders is overal gegarandeerd en dat is tot op de dag van vandaag het geval, of het nu gaat om hun gedrag of hun persoonlijke of publieke verklaringen.

– De houding van bepaalde politici, stellingnamen van sommige organisaties en campagnes in de pers berokkenen de christenen in Syrië schade en stellen hen aan gevaar bloot. Deze houding overlaadt de christenen met beschuldigingen, zaait twijfel in hun hart en wakkert angst en isolement aan.

– We stellen daarom veel hoop in de initiatieven van de burgermaatschappij om de samenwerking en eendracht tussen de Syriërs die door het conflict verloren dreigen te gaan, weer een nieuwe kans te geven. We bidden voor het succes van de Mussalaha-beweging (verzoeningsbeweging) waarin afgevaardigden

van alle Kerken samen met leden van andere gezindten actief zijn. Zij biedt een basis voor een effectieve oplossing van de tragische gebeurtenissen.

– Natuurlijk blijven wij steeds weer oproepen het geweld te beëindigen en een einde te maken aan de dodelijke cyclus van verwoesting en geweld, vooral ten aanzien van de beroorde burgers die weerloze slachtoffers zijn, ongeacht of zij christen of moslim zijn. (Bron: Kerk in Nood)

Afrikaans vredesnetwerk opgericht

In juli werd in Johannesburg het *African Nonviolence and Peace-builders Network* opgericht. Het wil allen verbinden, die in Afrika bezig zijn met het werken aan vrede en geweldloosheid. Het netwerk kwam tot stand op de *African Nonviolence Trainers Exchange*, een bijeenkomst georganiseerd door *War Resisters' International* en *Ceasefire Campaign*, met steun van het *Women Peacemaker Program* (Ifor). Er waren meer dan dertig deelnemers uit twaalf landen (Egypte, Zuid-Soedan, Eritrea, Congo, Rwanda, Burundi, Kenia, Uganda, Malawi, Mozambique, Zimbabwe en Zuid-Afrika).

Het netwerk streeft ernaar zich ook naar andere Afrikaanse landen uit te breiden. Het wil een steunpunt zijn voor allen die op het Afrikaanse continent op geweldloze wijze streven naar democratie, veiligheid, goed bestuur en handhaving van de mensenrechten. Het verzorgen van trainingen in geweldloze directe actie is daarbij een belangrijk aandachtspunt.

Miep Schreijers

Op 30 juni 2012 is Miep Schreijers overleden. Ze is 88 jaar geworden. Miep was reeds jong een bekend gezicht in de Nederlandse vredesbeweging en vooral bekend als schrijfster van vele columns en andere korte stukjes, die gekenmerkt werden door puntigheid, diep-

gang, humor en mildheid. Ze publiceerde regelmatig in het vredesblad 't *Kan Anders* en ook in *De Vrije Gedachte*. Ze was o.a. actief in *Vredesbeweging Pais*, *Amnesty International* en ook de *Werkgroep TV-geweld*, waarbij haar ervaring als onderwijzeres goed van pas kwam. Een uitvoerig In memoriam vindt u op www.vredesbeweging.nl/nieuws/miep.pdf.

Russell Tribunaal

Het *Russell Tribunal on Palestine* is op zoek naar nieuwe organisaties die zijn werk willen steunen. Het tribunaal onderzoekt de schendingen door Israël van het Internationaal Humanitair Recht. Van 6 tot 8 oktober aanstaande is er een zitting in New York waarin de rol van de VN onderzocht wordt.

Wereldwijd zijn er vele organisaties die het werk van het tribunaal moreel en materieel steunen. In Nederland werkt het *Nederlands Palestina Komitee* samen met het RToP. Ex-premier Dries van Agt is beschermheer van het Tribunaal. Eerder werkte het Tribunaal ook samen met het Nederlandse kunstproject *Gegoten Lood*. Als uw organisatie of actiegroep het werk van het Tribunaal wil steunen, vul dan het formulier op www.russelltribunalonpalestine.com/en/endorsement-submission in.

Vrede en politieke partijen

Op 12 september zijn er weer Tweede Kamerverkiezingen. Met het oog daarop hebben *WILPF Nederland* en *Vrouwen voor Vrede* een vergelijking gemaakt van partijprogramma's op punten die voor vredesmensen belangrijk zijn. Het is geen stemadvies maar een handvat om je eigen keuze te maken. Als je de vergelijking bekijkt, rolt er niet één partij uit als beste vredespartij. Wel is duidelijk dat we op het vlak van vrede van links meer te verwachten hebben dan van rechts. De complete vergelijking is te vinden op: www.vredesmuseum.nl/download/vergelijking_partijen2012.doc

VredesMagazine online

VredesMagazine was altijd al online te lezen, maar het kon mooier. U kunt er nu echt in bladeren, zelfs op uw *smartphone*. Kijk eens op www.issuu.com/vredesmagazine. Ook de website www.vredesmagazine.nl is verbeterd en uitgebreid met onder andere een zoekfunctie en het laatste vredesnieuws.

Universiteit Frankfurt voor vreedzaam onderzoek

Begin dit jaar hield de Goethe-Universiteit Frankfurt een referendum onder studenten onder het motto *Keine Wissenschaft für Krieg*. Het resultaat veraste: 76,3 procent van de deelnemende studenten pleitte vóór een *Zivilklausel* (civiele bepaling) in de statuten van de universiteit. Daarmee vragen zij de Universiteit dringend om af te zien van samenwerking met of deelname aan (toelever)projecten voor de wapenindustrie of de *Bundeswehr*. Drie weken lang was dit onderwerp breed bediscussieerd binnen en buiten de colleges in alle faculteiten. Dergelijke bepalingen zijn tot nu alleen aan Japanse en aan drie Duitse Universiteiten aangenomen.

Vrouwen voor Vrede op YouTube

Om meer mensen met haar werk in aanraking te brengen heeft Vrouwen voor Vrede een kort promotiefilmpje gemaakt. Te bekijken op: www.youtube.com/watch?v=npd9V9oBUCE.

Stonehenge vredesmonument

Stonehenge was geen druidentempel of astronomisch observatorium, maar een vredesmonument. Tot die conclusie komen Britse wetenschappers na

het grootste onderzoek ooit bij de prehistorische cirkel stenen. Volgens de onderzoekers is Stonehenge gebouwd op een moment dat er na eeuwen conflict meer eenheid ontstond tussen de inwoners van Groot-Brittannië. Dat gebeurde zo'n 5000 jaar geleden. Professor Mike Parker Pearson: "Het prestigieuze Stonehenge-project moest die eenheid benadrukken. Voor de bouw ervan moesten duizenden mensen samenwerken. Dat alleen al zal verbindend hebben gewerkt. De enorme stenen van Stonehenge komen uit verschillende delen van het eiland. We denken dat die rotsblokken symbool stonden voor de verschillende stammen die aan het project werkten."

De Vreedzame School

Tijdens de Internationale Vredesweek 2012 organiseert *Huis van Erasmus* op woensdagavond 19 september een studiebijeenkomst over *De Vreedzame School*. Louise Langelaan zal dan ingaan op de visie van Erasmus op onderwijs/opvoeding, vrede en tolerantie en de daarop aansluitende idealen van De Vreedzame School.

Een belangrijk thema van De Vreedzame School is het oplossen van conflicten zonder geweld. Het programma streeft naar een klimaat in de school waarin betrokkenheid en verantwoordelijkheid centraal staan: een democratische gemeenschap. Momenteel zijn er in Nederland zo'n 450 vreedzame scholen. Door de positieve effecten ontstaat er in veel wijken belangstelling om het succes van De Vreedzame School door te trekken naar de wijk: De Vreedzame Wijk. Galerie Kralingen, Gashouderstraat 9, Rotterdam, 19:00 uur. Contact: Rein Heijne, e-mail: r.heijne@huisvanerasmus.nl of telefonisch: 010-404 91 48.

Mondiale Vredesindex 2012

Opnieuw is er een wereldwijde vredesindex opgesteld. Deze laat zien in hoeverre landen erin slagen een duurzaam vreedzame samenleving te organiseren. Ondanks toegenomen interne conflicten (b)lijkt de wereld in 2011 iets vreedzamer geworden. Somalië was van

de 158 bekeken landen opnieuw het minst vreedzame land, evenals de beide voorgaande jaren, terwijl IJsland als meest rustige plek ter wereld werd aangeduid. De vijf grootste dalers liggen in de regio waar de Arabische lente zich afspeelde. Syrië kende de grootste achteruitgang en daalt met 31 plaatsen tot op nummer 147. Het ingrijpen door Westerse 'vredes'-machten blijkt nog steeds weinig succesvol. Irak neemt plaats 155 in en Afghanistan de voorlaatste plaats. Nederland scoort steeds slechter en staat nu op plaats 28. In 2008 was dat nog plaats 22. Ook China, de VS en Rusland scoorden relatief lager.

Voor het eerst werd er naast de gewone Vredesindex, die naar negatieve factoren kijkt, ook een *Positieve Vredesindex* gemaakt. Die kijkt naar factoren die voorwaarden voor een vreedzame samenleving zijn, zoals goed bestuur, eerlijke verdeling van welvaart en het ontbreken van corruptie. Op deze index, waarin 108 landen werden meegenomen, scoort Nederland aanmerkelijk beter, met de zesde plaats. Zweden kwam als beste uit de bus en Zimbabwe als slechtste. Er blijkt een sterk verband tussen welvaart en vreedzaamheid te bestaan.

XminY gered

Het *XminY Solidariteitsfonds* heeft er 650 nieuwe donateurs bij. Dat betekent dat het kan doorgaan met het financieel ondersteunen van actiegroepen en maatschappelijke bewegingen, waaronder de vredesbeweging, overal ter wereld. Nieuwe donateurs zijn uiteraard nog steeds welkom. Meer info: www.xminy.nl

Vrede en Geweldloosheid

Het Museum voor Vrede en Geweldloosheid organiseert naast de doorlopende online tentoonstelling de volgende extra tentoonstellingen:

- 1-27 sept.: *Vergeven-Verzoenen* in Aalsmeer.
 - 15-23 sept.: *Zicht op Vrede* in Rosmalen.
 - 5-7 okt.: *Gandhi en Vergeven -Verzoenen* op het Gandhi Festival in Vleuten.
- Meer info: www.vredesmuseum.nl of telefonisch 015-785 01 37.

Le deserteur: de softe versie?

Het is niet gebruikelijk om de teksten achterop *VredesMagazine* van uitleg voorzien. De lezer kan zelf oordelen. Maar deze keer deed zich binnen de redactie een discussie voor, die enig onderzoek vereiste. Het slot van de vertaling van *Le deserteur* door Ernst van Altena bleek principieel af te wijken van de oorspronkelijke tekst van Boris Vian.

Vian, geboren in 1930, schreef dit lied op zijn 24ste, na een turbulente maar weinig succesvolle carrière als schrijver. Met romans als 'Ik zal spuwen op jullie graf' (*J'irai cracher à vos tombes*) kwam hij al in aanraking met de censuur van de politie. *Le deserteur* schreef hij tijdens de massale lichten voor Vietnam, waar de Franse kolonisator soldaten heen stuurde om de belegerde troepen in Dien Bien Phu te ontzetten, wat mislukte. Juist toen het lied op 7 mei 1954 in première ging, viel de stelling en werd nagenoeg het hele leger door de guerrilla onder leiding van Vo Nguyen Giap afgeslacht.

Een voor de Fransen dramatisch verlies, dat de voor vredesactivisten toch al

benauwde sfeer er niet beter op maakte. Daar kwam bij, dat later dat jaar de Algerijnse opstand uitbrak en er opnieuw dienstplichtige militairen naar een Franse kolonie werden gestuurd, ditmaal om het Vreemdelingenlegioen te helpen. Het lied werd zo populair dat de burgemeester van Parijs het in 1955 verbood, waarmee de Algerijnse Oorlog zich ook keerde tegen de Franse bevolking zelf. Vian schreef oorspronkelijk deze slotregels van *Le deserteur*:

*Si vous me poursuivez
prévenez vos gendarmes:
que je serai en arme[s]
et que je sais tirer.*

*(Als u me komt halen
waarschuw dan uw gendarmes
dat ik gewapend zal zijn
en dat ik kan schieten)*

Toen Vian voor zijn lied een zanger zocht, was echter alleen de uit Algerije afkomstige Mouloudji bereid het lied te zingen, op voorwaarde dat hij onder meer aan het slot de volgende wijziging mocht aanbrengen:

*Si vous me poursuivez
prévenez vos gendarmes:
que je n'aurais pas d'armes
et qu'ils pourront tirer*

*(Als u me komt halen
waarschuw dan uw gendarmes
dat ik ongewapend zal zijn
en dat zij mogen schieten)*

De oorspronkelijke, bepaald 'minder pacifistische' versie komt voort uit de Franse antimilitaristische traditie die we bijvoorbeeld kennen van het vijfde couplet van *de Internationale*, in de oorspronkelijke versie van Eugène Pottier:

*S'ils s'obstinent, ces cannibals
À faire de nous des héros
Ils sauront bientôt que nos balles
Sont pour nos propres généraux.*

*(Als die kannibalen per se van
ons helden willen maken
dan zullen ze weldra leren dat onze
kogels
voor onze eigen generaals bestemd zijn!)*

Vian stemde toe in de wijzigingen van de Algerijnse chansonnier en zong voortaan ook zelf de versie met het aangepaste slot. Hij zou niet meer meemaken dat uitzending of openbare voordracht van *Le deserteur* weer werd toegelaten, in 1962. Sinds dat jaar is het lied overal ter wereld in talrijke vertalingen vertolkt, in het Nederlands door Wil Blanken (1964), en in het Duits door Wolf Bierman. Daarna volgden de Amerikanen met onder andere een versie van Peter Paul & Mary (1966). De Nederlandse tekst werd in 1972 gepubliceerd in *Radicaal*, het jongerenblad van de Pacifistisch Socialistische Partij. Inmiddels voerden de Amerikanen hun Vietnamoorlog. In Nederland verleenden organisaties als *Release* bijstand aan Amerikaanse deserteurs die vanuit hun legerplaatsen in Duitsland via ons land de weg naar Zweden vonden, waar ze een formele status konden krijgen. Ook recent zijn in Frankrijk nog bewerkingen van *Le deserteur* gemaakt als protest tegen Sarkozy en ter ondersteuning van 'illegalen'. Op de site van het Vredesmuseum is de Van Altena-vertaling te horen, gezongen door Jos Linnebank: www.vredesmuseum.nl/muziek/inhoud.html

Jan Bervoets

Foto Jan Bervoets

Op 23 juli vond in het Paleis van Justitie in Den Haag een kort geding plaats tegen de Hoge Raad, die de veroordeling bekrachtigde van demonstranten tegen kernwapens in Volkel. De Hoge Raad sanctioneerde daarbij dat rechters advocaten wegstuurden omdat zij een beroep deden op de vonnissen van Neurenberg en Tokio tegen de lijdelijkheid van het Nederlandse justitiële apparaat. Tegen deze inbreuk op de vrijheid van meningsuiting, tevens een sanctionering van collaboratie met kernwapens, werd dus niet alleen geprocedeerd, er werd ook buiten het gerechtshuisgebouw het nodige vertoond. Waaronder ballonnen en T-shirts met afbeeldingen van Lex Munnik.

De Deserteur

Meneer de president,
'k schrijf u een brief bij deze,
die u wellicht zult lezen
hoewel u mij niet kent.
Vanmorgen kwam de post
mij met uw oproep wekken
om naar het front te trekken
als vechter uitgedost.
Meneer al bent u groot,
u moet het mij vergeven,
maar ik schiet in dit leven
geen arme and'ren dood.
Al stelt het u teleur,
'k heb mijn besluit genomen
niet naar het front te komen.
Ik word een deserteur.

Mijn vader stierf als held
Mijn broers zijn eens
vertrokken
In fraaie wapenrokken
Ze sneuvelen in 't veld.
Mijn moeder huilde lang
Nu ligt ze onder de zoden
Daar kan geen bom haar doden
Daar is ze niet meer bang.
Toen 'k krijgsgevangen zat
Heeft men mijn vrouw gestolen
Mijn hart, mijn trouw gestolen
En al wat ik bezat.
Nu sluit ik morgenvroeg
De deur af naar 't verleden
'k Ga zwerven door het heden
Want zo is het genoeg.

Ik trek van noord naar zuid
Ik trek door zon en regen
Ik loop de mensen tegen
En draag mijn boodschap uit.
'k Negeer het kil bevel
En weiger om te strijden
En weiger om te lijden
'k Blijf uit die oorlogshel.
Meneer de president
Waarom ons bloed te vragen?
Ga zelf uw leven wagen
Als u zo moedig bent.
Nee, ik draag geen geweer
Geef opdracht aan uw heren
Mij niet te arresteren
Knal mij gewoon maar neer.

Boris Vian

(vertaling: Ernst van Altena)

Press & Print Foundation, Hajo, Ruben L. Oppenheimer,

